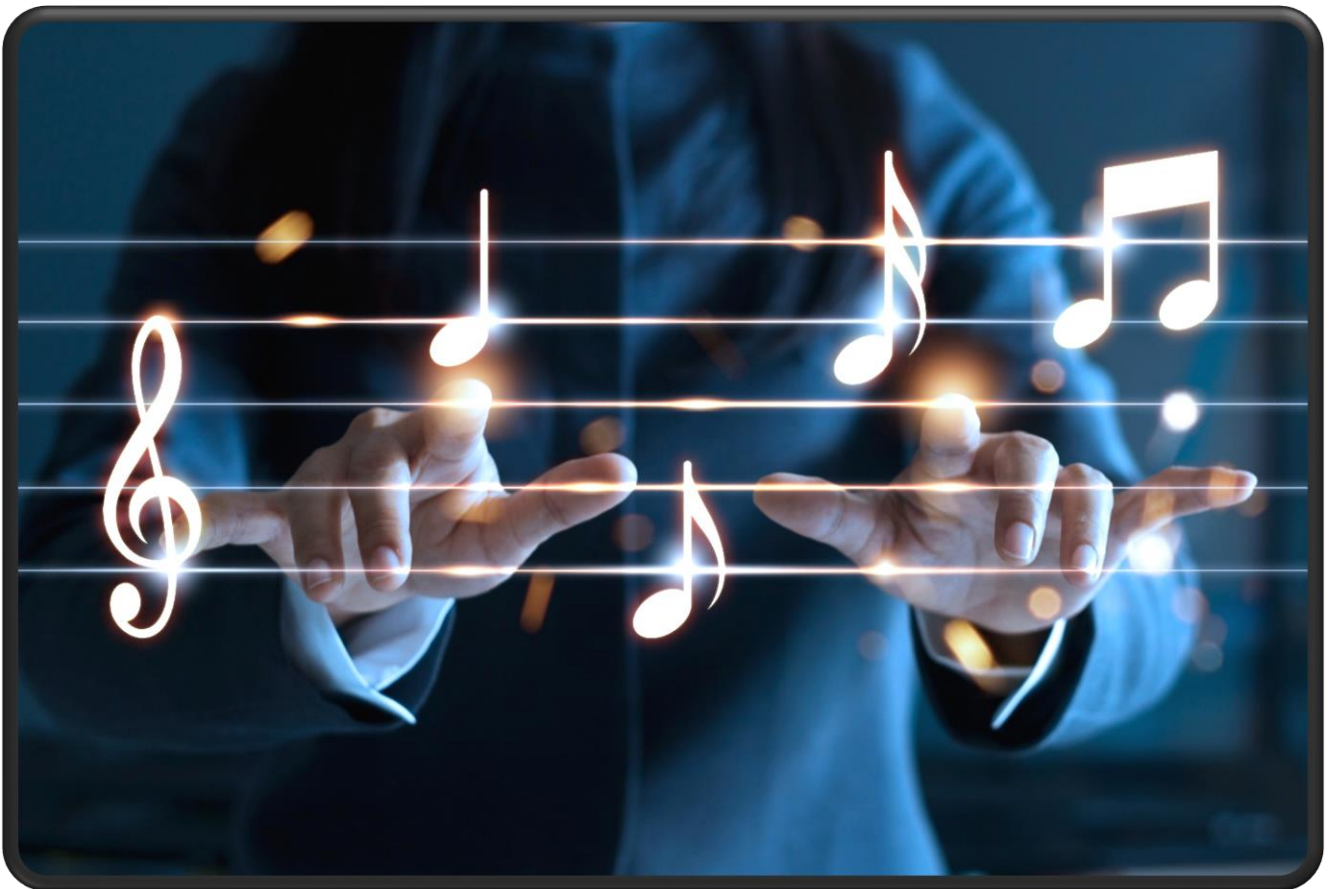


‘Mijn’ muziek? ‘Jouw’ gebaren? *Onze beleving!*

De mening van horende mensen over de inzet van een muziektolk



Naam:	Sandra Kokshoorn-Groen
Studentnummer:	1066309
Opleiding:	HU - IGT&D - Tolk NGT
Eindproductbegeleider:	dr. Eveline Boers-Visker
Tweede beoordelaar:	Marte Bol Raap
Inleverdatum:	19 juni 2020

Samenvatting

Het kost D/dove en slechthorende muzikliefhebbers veel moeite om een muziektolk in te zetten tijdens een concert of festival. Organisaties weigeren muziektolken vaak toe te laten met het argument dat “horende bezoekers zich ergeren aan en afgeleid worden door de muziektolk.”

Dit onderzoek heeft als doel uit te vinden of het argument klopt. Deze onderzoeksvraag stond hierbij centraal:

Wat is de mening van horende bezoekers van een concert, festival of ander muziekevenement over de inzet van een muziektolk/signdancer tijdens het muziekevenement dat zij bezoeken? Welke factoren spelen hierbij een rol?

Middels literatuuronderzoek is er een theoretisch kader neergezet, waar op het beroep (muziek)tolk, de positie van D/doven en slechthorenden in de maatschappij, de muziekbeleving van D/doven en slechthorenden en muziek tolken wordt ingegaan. Ook wordt er een link gelegd met actuele maatschappelijke discussies.

Informatie voor dit kader is verkregen middels het lezen van (wetenschappelijke) artikelen, het kijken van filmpjes met ervaringsverhalen, het volgen van sociale media rondom dit thema en gesprekken met een aantal organisaties en muziektolken.

Door het afnemen van een enquête (opgesteld in samenspraak met de Facebookgroep ‘Muziektolk-hoort-erbij’) onder 149 horende bezoekers van drie verschillende muziekevenementen is er onderzoek gedaan naar hun mening over de inzet van de muziektolk.

De uitkomsten van de enquête bleken zeer positief. Horende bezoekers staan erg open voor deze vorm van toegankelijkheid. Uit goedbedoelde opmerkingen werd wel duidelijk dat er onder horenden nog veel onwetendheid is over D/doof-zijn en een inclusieve maatschappij.

Uit literatuur- en praktijkonderzoek blijkt dat ‘muziek’ een mooie brug kan zijn tussen D/doof en horend vanwege de ongedwongenheid van de situatie. D/doven en horenden moeten hiervoor een open houding aannemen, zodat ze in dialoog van elkaar kunnen leren. Muziektolken moeten in hun werk altijd terugverwijzen naar de doelgroep voor wie ze aan het werk zijn.

Sandra Groen,
juni 2020.

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1. Inleiding	2
2. Theoretisch kader	3
2.1 Tolk Nederlandse Gebarentaal	3
2.2 D/doof of slechthorend in een maatschappij waar horenden de meerderheid vormen	6
2.3 Muziekbeleving van D/doven en Slechthorenden	13
2.4 Muziek tolken en muziektolken	16
2.5 Over toegankelijkheid, inclusiviteit en culturele toe-eigening	20
2.6 Een korte terug- en vooruitblik	32
3. Praktijkonderzoek	33
3.1 Methodologie	33
3.2 Resultaten	35
4. Discussie en conclusie	48
4.1 Samenvatting van de resultaten	48
4.2 Overeenkomsten en verschillen met de literatuur	49
4.3 Limitaties	52
4.4 Implicaties	52
4.5 Conclusie	53
Literatuurlijst	54
Bijlagen	59
Bijlage 1 – Enquête	59
<i>Inzet van muziektolken tijdens een concert/muziekevenement i.v.m. de toegankelijkheid voor Doven en Slechthorenden. Wat is de mening van horende bezoekers?</i>	

VOORWOORD

Deze scriptie maakt deel uit van het afronden van mijn opleiding tot Tolk Nederlandse Gebarentaal aan het Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies van de Hogeschool Utrecht. Deze scriptie heb ik geschreven, omdat ik het belangrijk vindt, dat muziekevenementen toegankelijker worden voor D/doven en slechthorenden en hun muziektolken.

Ik wil graag iedereen bedanken, die achter mijn keuze heeft gestaan om de opleiding Tolk NGT te gaan volgen en die mij gesteund heeft op momenten dat het lastig was.

Ik denk hierbij in het bijzonder aan mijn man Marcel, mijn kinderen Emmely, Annika en Tobias en mijn vrienden, bij wie ik altijd terecht kon met mijn verhalen over 'overwinningen', maar ook met mijn zorgen en frustraties. Bedankt voor jullie tijd, geduld, steun en vertrouwen!

Ik denk ook aan mijn medestudenten, met wie ik fijn heb samengewerkt en met wie ik een mooi proces heb doorgemaakt.

Voor het schrijven van deze scriptie ben ik dank verschuldigd aan iedereen, die

- medewerking heeft verleend om onderzoek te kunnen doen op locatie,
- de tijd heeft genomen om mijn enquête in te vullen,
- de tijd heeft genomen om mails, waarin ik om informatie vroeg, te beantwoorden,
- mij heeft geholpen om door te zetten als het lastig was.

Vanaf deze plaats wil ik Jessica de Waard van 'Muziektolk hoort erbij' noemen voor o.a. het meedenken over de inhoud van de enquête. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de muziektolken Sharon van der Borden, Mirjam Stolk en Hanneke de Raaff met wie ik persoonlijk contact heb gehad via sociale media, mail en videobellen.

Speciale dank gaat uit naar dr. Eveline Boers-Visker, met wie ik een kort, maar zeer intensief, contact heb gehad in de laatste weken van het schrijven van mijn scriptie. Dank voor alle motivatie, alle feedback en... alle flexibiliteit!

Sandra Kokshoorn-Groen,
Juni 2020.

1 INLEIDING

Denkend over mijn toekomstige beroep als tolk Nederlandse gebarentaal (NGT), merkte ik dat ik dat ik in mijn hoofd veel bezig was met 'de horende partij'. Met horende mensen, die misschien nog nooit een ervaring hebben gehad met D/dove¹ mensen, die nog niets van hen en hun cultuur afweten. Hoe zouden zij zich voelen en reageren wanneer zij, in welke situatie dan, ook te maken zouden krijgen met een D/doof persoon èn (met mij) als tolk NGT. Toen ik mij hierin ging verdiepen werd al snel duidelijk, dat dit thema veel te breed was voor een scriptie. Ik moest mij beperken tot een speciale setting. Maar welke...

In mei 2018 en mei 2019 werd de Nederlandse gebarentaal even op een mooie, toegankelijke manier onder de aandacht gebracht bij horende mensen in Nederland. Mirjam Stolk, tolk NGT en muziektolk, voorzag de liedjes van Waylon en Duncan, die namens Nederland deelnamen aan het Eurovisie Songfestival, van een gebarentaalversie. Horend Nederland vond het prachtig, binnen de D/dovengemeenschap waren de meningen verdeeld. Desalniettemin, was mijn aandacht voor het muziektolken gewekt.

Toen ik hoorde, dat D/doven en hun muziektolken regelmatig moeite hebben om bij een concert, festival of ander muziekevenement samen binnen te komen, vroeg ik mij af waarom dat zo was. We leven toch in een maatschappij die toegankelijk moet zijn voor iedereen?! In gesprekken met muziektolken, werd mij verteld, dat organisaties vaak niet mee willen werken, wanneer een D/dove of slechthorende een muziektolk mee naar binnen wil nemen. Een veel gehoord argument is: "Een muziektolk tijdens het concert is voor de horende bezoeker een erg storende factor. Mensen worden er door afgeleid en vinden het irritant."

Ah! Dáár was de setting, waarnaar ik voor mijn scriptie op zoek was!

Want is dat echt zo? Hebben de organisatoren van muziekevenementen daar een belangrijk punt te pakken? Of valt het eigenlijk wel mee en vinden horende mensen de aanwezigheid van een muziektolk helemaal niet zo storend, afleidend en irritant? Op basis waarvan laten zij zich hier zo over uit?

Ik wil met deze scriptie graag antwoord vinden op de vraag of de mening van horende bezoekers van muziekevenementen door de organisatoren goed is geïnterpreteerd. Zo hoop ik dan 'een steentje' bij te kunnen dragen aan de toegankelijkheid van muziekevenementen voor D/doven en slechthorenden èn hun muziektolken.

De onderzoeksvraag die ik mij gesteld heb, luidt als volgt:

Wat is de mening van horende bezoekers van een concert, festival of ander muziekevenement over de inzet van een muziektolk/signdancer tijdens het muziekevenement dat zij bezoeken? Welke factoren spelen hierbij een rol?

Om deze vraag goed te kunnen beantwoorden, wil ik de volgende deelvragen beantwoorden:

- *Wat is een tolk NGT en waarin verschilt dat van een muziektolk/signdancer NGT?*
- *Wat is de muziekbeleving van een D/dove of slechthorende?*

¹ In deze scriptie wordt soms gebruik gemaakt van zowel de hoofdletter D in combinatie met een kleine letter d wanneer er over D/doof gesproken wordt. Dit geldt ook voor alle varianten op dit woord. Een verklaring hiervan, is te lezen in paragraaf 3.2.2.3.

- *Wat heeft de positie van een D/doof persoon in de maatschappij te maken met het kunnen bezoeken van zelfgekozen activiteiten zoals een muziekevenement?*
- *Hoe kijkt een horende bezoeker van een muziekevenement aan tegen de aanwezigheid van dove bezoekers en de inzet van een muziektolk/signdancer NGT?*

In deze inleiding heb ik de aanleiding, probleemstelling en onderzoeksvragen van dit onderzoek en deze scriptie uiteen gezet.

In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 2, volgt het theoretisch kader van dit onderwerp. Hierin beschrijf ik wat het beroep Tolk NGT is en wat het inhoudt om muziektolk/signdancer te zijn. Vervolgens ga ik in op de vraag hoe het is om D/doof of slechthorend te zijn in een maatschappij, die is ingesteld op horende mensen. Daarna ga ik in op de muziekbeleving van D/dove en slechthorende mensen en op het tolken van muziek. Tenslotte worden de maatschappelijke discussies 'inclusie' en 'culturele toe-eigening' besproken.

In hoofdstuk 3 wordt het onderzoek onder horende bezoekers van muziekevenementen beschreven en worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd.

Hoofdstuk 4 staat in het teken van discussie rondom een aantal uitkomsten van het onderzoek in combinatie met de daarbij passende literatuur. Tevens worden er een aantal conclusies getrokken. En een aantal aanbevelingen gedaan aan de opleiding IGT&D, muziektolken en organisatoren van muziekevenementen.

2. THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk beschrijf ik de achtergrond van het muziek tolken aan de hand van onderzoeken in de literatuur en aan de hand van ervaringsverhalen van mensen. Die ervaringsverhalen teken ik op vanuit filmpjes op internet, vanuit gesprekken met mensen en vanuit contacten via sociale media.

Het hoofdstuk bestaat uit vijf paragrafen. In de eerste paragraaf ga ik in op een aantal aspecten van het beroep tolk Nederlandse gebarentaal. In de tweede paragraaf vertel ik meer over D/doof of slechthorend zijn, de positie van deze groep mensen in de horende samenleving, hun geschiedenis en identiteit. In paragraaf 2.3 laat ik zien in hoeverre 'geluid' een rol speelt in het leven van D/dove en slechthorende mensen en op welke manier zij van muziek kunnen genieten. In paragraaf 2.4 gaat het over het tolken van muziek en het werk van de muziektolk. Tenslotte bespreek ik in paragraaf 2.5 kort een tweetal maatschappelijke thema's: inclusie en culturele toe-eigening.

2.1 Tolk Nederlandse Gebarentaal

2.1.1 - Wat is een tolk Nederlandse Gebarentaal?

Op de site van de NBTG, de belangenvereniging voor tolken Nederlandse Gebarentaal (NGT), is de volgende omschrijving te vinden over een tolk NGT: *"Een tolk gebarentaal verzorgt de communicatie tussen dove en horende mensen. De tolk vertaalt tussen twee talen, ongeacht de modaliteit van hetgeen vertaald moet worden. Dit doet een tolk gebarentaal overal waar communicatie nodig is tussen dove of slechthorende mensen en horende mensen. De situaties lopen uiteen van een doktersbezoek, een vergadering en een kerkdienst tot een (inter)nationaal congres."* (Wat doet een tolk?, par. 2)

Een tolk NGT is bevoegd om te werken in zeer uiteenlopende situaties. Een aantal hiervan vraagt om een specifieke aanpak en worden daarom op de site van de NBTG apart benoemd. In dit rijtje horen tolken in de geestelijke gezondheidszorg, tolken voor D/doofblinden en tolken op (inter)nationale bijeenkomsten. Om te kunnen tolken in een juridische setting moet de tolk een aanvullende post-bachelor studie volgen en halen.

Dikwijls werkt een tolk NGT individueel, maar in sommige gevallen wordt er tijdens een opdracht samengewerkt met andere tolken. Hierin kan een tweedeling gemaakt worden:

Teamtolken: Indien er sprake is van een intensieve en/of langdurige opdracht, kunnen twee horende tolken NGT in een team tolken. Dat wil zeggen dat zij om beurten tolken. De ene tolk NGT tolkt en de andere tolk NGT ondersteunt hierbij.

Een tolk als tussenschakel: Het kan voorkomen dat een horende tolk NGT samenwerkt met een andere tolk die gespecialiseerd is in een andere taal. Zo kan een horende tolk samenwerken met een dove tolk (N)GT. Dat gebeurt o.a. wanneer er sprake is van verschillende gebarentalen of - systemen of bij een vertaling van een geschreven tekst naar gebarentaal. Er kan ook een samenwerking zijn met een horende tolk Nederlands - ...(vreemde taal) wanneer één van de deelnemers een taal gebruikt, die de horende tolk NGT niet beheerst.

2.1.2 - Beroepsprofiel en -code tolk NGT

Op bovengenoemde site zijn onder andere het beroepsprofiel en de -code van een tolk NGT te vinden. Hierin is beschreven wat het takenpakket van een tolk NGT is, maar ook aan welke afspraken en principes een tolk NGT zich dient te houden tijdens haar² werkzaamheden. Hieronder licht ik een aantal punten uit deze documenten uit die relevant zijn voor het onderwerp van deze scriptie.

Een tolk NGT ...

- ... moet zich qua uiterlijk, houding en gedrag aanpassen aan de setting waarin zij tolkt.

Dit houdt in dat zij als het ware *onopvallend aanwezig* moet zijn: door haar rol zullen mensen haar zeker opmerken, maar in haar voorkomen en gedrag zou ze ook zomaar een aanwezige gast kunnen zijn.

- ... oefent invloed uit op de communicatie en op het creëren van de meest optimale opstelling voor haar klanten en zichzelf, maar *bemoeit zich nooit met de inhoud* van de setting.

- ... heeft *zwijgplicht*. Wanneer zij een opdracht aanneemt, is er een vertrouwensrelatie en moet zij absolute geheimhouding betrachten. Bovendien mag ze geen voordeel halen voor zichzelf of anderen uit informatie die verkregen is uit de tolkopdracht.

2.1.3 - Een tolk aanvragen.

Een tolk NGT werkt altijd met twee partijen; de D/dove of slechthorende partij en de horende partij. Beide partijen kunnen uit één of meerdere personen bestaan en beiden kunnen een tolk NGT aanvragen, wanneer zij denken deze nodig te hebben voor een zo optimaal mogelijke communicatie.

Indien een D/dove of slechthorende persoon een tolk nodig heeft, kan hij/zij tolkuren aanvragen via het UWV. Zij kennen tolkuren toe in de volgende categorieën: onderwijs-gerelateerd, werk-gerelateerde en privé-aangelegenheden. Elke categorie heeft zijn eigen voorwaarden. Wanneer tolkuren worden toegekend, kunnen mensen zelf een tolk NGT aanvragen via de organisatie Tolkcontact of door rechtstreeks een tolk NGT te benaderen. De kosten worden door het UWV vergoed. Als meerdere mensen één tolk gebruiken, worden de tolkuren bij één persoon in mindering gebracht of kan elke deelnemer een deel van de tolkuren.

De horende partij kan op dezelfde wijze een tolk aanvragen. Indien de horende aanvrager een organisatie zonder winstoogmerk betreft, kan het zijn dat het UWV hen tolkuren toekent. In dat geval kan het zoeken naar een tolk beginnen en zijn de kosten voor de overheid. Indien de organisatie geen tolkuren krijgt, kunnen zij nog steeds op zoek naar een tolk NGT (via Tolkcontact of rechtstreeks), maar zullen zij de kosten zelf moeten betalen.

2.1.4 - Muziektolk

Het tolken van muziek voor D/dove mensen is in Nederland nog een relatief onbekend verschijnsel. Pas sinds de jaren '10 is er een ontwikkeling zichtbaar op dit gebied.

² Het gebruik van 'hij/zij' en 'zijn/haar' maakt de tekst minder goed leesbaar. Omdat tolken NGT voornamelijk vrouwen zijn, heb ik ervoor gekozen om mij in het schrijven te beperken tot zij/haar te , maar dit kan ook gelezen worden als hij/zijn.

Elke gediplomeerde tolk NGT, die affiniteit heeft met muziek, mag zich toeleggen op het tolken van muziek en zich 'muziektolk' noemen. Hiervoor is in principe geen aanvullende opleiding nodig en het wordt ook (nog) niet genoemd op de site van de eerdergenoemde beroepsvereniging van tolken NGT.

Er zijn ook mensen, zowel horende als D/dove en slechthorende, die zich bezig houden met het omzetten van muziek naar NGT zonder dat zij de opleiding tolk NGT hebben gevolgd. Zij worden, volgens de site muziektolken.nl (2015) 'signdancer' genoemd.

Soms werken een horende muziektolk en een D/dove of slechthorende signdancer samen tijdens een opdracht. De horende muziektolk is dan de 'feeder' van de signdancer. Zij tolkt (zo veel mogelijk uit het zicht van het publiek) voor de signdancer het optreden en geeft duidelijk aan wanneer de zang wordt ingezet en wat het tempo van de muziek is. De signdancer neemt dat over en tolkt vervolgens voor het publiek. Voor deze constructie kan worden gekozen als de D/dove of slechthorende klant graag kijkt naar een moedertaalgebaarder, die vaak net iets vloeiender en met meer mimiek gebaart dan een tolk NGT voor wie NGT een tweede taal is. De signdancer kan zelf het auditieve deel van het optreden niet volgen en vertrouwt daarvoor dus op een horende feeder. Vaak is het optreden van te voren samen voorbereid. Sharon van der Borden (horend) en Theo Stoop (doof) geven hier een mooie demonstratie van in het interview van Jurjen ten Brinke voor het televisieprogramma 'Nederland zingt dichtbij' (EO, 10-05-2020, 24:47-27:04)

Onder muziektolken wordt volgens de website Muziektolken.nl (2015) het volgende verstaan: "Bij muziek tolken en signdancen wordt niet alleen de tekst, maar ook de muziek visueel gemaakt. De tekst wordt poëtisch en ritmisch vertaald naar Gebarentaal, ondersteund met gebaren of een combinatie daarvan. De muziek wordt overgebracht door gebruik van beweging en mimiek. Door middel van deze combinatie kan de sfeer van een lied worden weergegeven, zodat dove en slechthorende mensen, naast horende mensen, ook kunnen genieten van muziek."

2.2 D/doof of slechthorend in een maatschappij waar horenden de meerderheid vormen

In de vorige paragraaf zijn een aantal feitelijke en praktische zaken rondom het beroep tolk NGT aan bod gekomen. In deze paragraaf richt ik me op de doelgroep van muziektolken; de D/dove en slechthorende mensen. Aan bod komen onder andere de volgende vragen: Wat zijn de definities van D/doof en slechthorend? Hoe heeft de Nederlandse Dovengemeenschap zich ontwikkeld? Hoe verhouden de horendenwereld en de D/dovenwereld³ zich ten opzichte van elkaar?

³ De termen 'horendenwereld' en 'D/dovenwereld' kunnen de indruk wekken dat het hier om twee verschillende werelden gaat. Dat is onjuist; er is sprake van een kleinere gemeenschap (D/dovenwereld of D/dovengemeenschap) binnen een grotere gemeenschap, waarvan het overgrote deel van de leden horend is (horendenwereld of horende maatschappij). In figuur 1 in paragraaf 2.2.2.3 is bovenstaande schematisch weergegeven.

2.2.1 – Doof, slechthorend of auditief beperkt?

In Nederland zijn ongeveer anderhalf miljoen mensen auditief beperkt. Dit is een heel diverse groep mensen; de mate en oorzaak van gehoorverlies⁴ varieert enorm.

Gehoorverlies kan vele oorzaken hebben: erfelijkheid, medicijngebruik, een ziekte of syndroom, een lawaaïge omgeving of ouderdom. Het kan ook voorkomen dat iemand van de één op de andere dag zonder aanwijsbare reden doof wordt; plotsdoof.

Een groot deel van deze groep is horend geboren en op (veel) latere leeftijd slechthorend, dan wel doof geworden. Wanneer iemand op latere leeftijd doof wordt, is diegene ‘postlinguaal doof’. Vaak kunnen postlinguale dove mensen goed spreken, omdat ze in de cruciale fase van hun taalontwikkeling (t/m drie jaar) nog over hun gehoor beschikten. Hun moedertaal is Nederlands. Zij gebruiken vaak Nederlands met Gebaren (NmG). Bij NmG worden Nederlandse zinnen geuit, waarbij bij een groot aantal van de uitgesproken woorden simultaan een bijbehorend (NGT)gebaar geproduceerd wordt. Soms maken ze gebruik van NGT als tweede taal.

Een ander deel van deze groep is vanaf de geboorte slechthorend. Het gehoorverlies kan lange tijd stabiel blijven, maar met de tijd wordt het gehoorverlies vaak groter, nooit kleiner. De meeste slechthorenden hebben Nederlands als moedertaal, al gebruiken sommigen van hen NmG of NGT.

Het derde deel van de groep is D/doof geboren of voor het derde levensjaar D/doof geworden: ‘prelinguale doven’. Dit is een relatief kleine groep: ca. 17 duizend mensen. Een deel van deze groep heeft van kleins af aan NGT aangeboden gekregen en heeft deze taal als voorkeurstaal. Omdat in deze groep de leeftijd waarop kinderen in aanraking komen met NGT en de kwaliteit van dit aanbod aanzienlijk varieert, is er een grote variatie in NGT-vaardigheid op latere leeftijd.

De term ‘auditief beperkt’ gebruiken D/dove mensen liever niet. Roos Wattel van organisatie ‘Wattelt’ is Doof en ze vertelt in haar TedxAmsterdamWomen-talk, dat deze uitdrukking te veel de nadruk legt op het hebben van een beperking, terwijl zij in haar doofheid geen beperking ondervindt. Ze kan immers prima functioneren, wanneer ze met mensen uit de ‘dovenwereld’ communiceert. Er ontstaat pas een probleem, wanneer ze in de ‘horende wereld’ moet communiceren met mensen die háár taal niet spreken en die haar en haar functioneren bovendien vanuit medische perspectief bezien. Ze ervaart dat horende mensen alleen kijken naar de moeilijkheden waar ze vanwege haar medische conditie (doofheid) tegenaan zou lopen in plaats van de mogelijkheden die ze heeft. Zij stelt dat ze veel meer is dan haar doofheid (2018, 00:45–04:37).

In ‘The Oxford Handbook on Music and Disability Studies’ wordt deze mening onderschreven. “An impairment involves al loss or a diminution of sight, hearing, mobility, mental ability and so on. But an impairment only becomes a disability when the ambient society creates

⁴ Het gehoorverlies uitgedrukt in decibellen (dB) bepaalt de mate van slechthorend- of doofheid. Volgens de site ‘Hoorwijzer’ van Stichting Hoormij is iemand met een gehoorverlies van 30 dB matig slechthorend, met een gehoorverlies van 60 dB ernstig slechthorend en met een gehoorverlies vanaf 90 dB zeer ernstig slechthorend, oftewel doof.

environments with barriers.” [...] A deaf person is disabled by oral language, but not by signlanguage (Oxford University Press, 2016, p.2).

2.2.2 - Inkijkje in de geschiedenis van de D/dovengemeenschap in Nederland

Het boek “Verhaal halen bij doven” (Van Veen, 2012, p.20) beschrijft de ontwikkeling die de Nederlandse Dovengemeenschap tot aan het begin van de 21^e eeuw doormaakt. Door de eeuwen heen ziet de maatschappij dove mensen als ‘beklagenswaardige wezens’, ‘dieren’ of ‘krankzinnig’ en hun leefomstandigheden zijn daardoor ook erbarmelijk. Eind 18^e eeuw is het begin van een kentering.

2.2.2.1 - Status (Nederlandse) Gebarentaal

In vroegere tijden leefden veel D/doven geïsoleerd van de buitenwereld en hadden ze weinig tot geen contact met andere mensen. Echter, daar waar D/dove mensen elkaar wel konden ontmoeten/samen leven, hebben zij door de eeuwen heen altijd gebruik gemaakt van gebarentaal om met elkaar te communiceren. Hieruit blijkt dat gebaren hun natuurlijke manier van communiceren is en daarmee is gebarentaal dan ook een natuurlijke taal. Bovendien ontwikkelt deze taal zich in elke D/dovengemeenschap anders en dat verklaart waarom er zo veel verschillende gebarentalen zijn en er niet één universele, zoals veel mensen onterecht denken (Schermer, Fortgens, Harder, & de Nobel, 1991, pp.29-30).

Horenden hebben gebaren al die tijd beschouwd als een soort visuele tekens, afgeleid van gesproken woorden. Hierbij zou de mimiek ondersteunend zijn. Zij vroegen zich daarbij twee dingen af: “Is het gebruik van gebaren menswaardig?” en “Staat het gebruik van gebaren het leren van een gesproken taal niet in de weg?” (Van Veen, 2012, p.158).

Het jaar 1880 is voor D/dove mensen een dieptepunt in hun geschiedenis. In dat jaar is er in Milaan een wereldcongres voor leraren van dovenscholen. Tijdens dat congres wordt door horende onderwijzers besloten, dat het gebruik van gebaren vanaf dat moment verboden is in het onderwijs aan dove kinderen. Hoewel dit besluit niet direct van invloed is geweest op het dovenonderwijs in Nederland, staan dit jaar en dit besluit voor veel Nederlandse D/doven nog steeds symbool voor de onderdrukking van D/doven door horenden (Van Veen, 2012, pp.18-35).

Hoewel de modaliteit van een gebarentaal (manueel-visueel) heel anders is dan die van een gesproken taal (oraal-auditief), zijn beide talen opgebouwd volgens een zelfde principe. De Amerikaanse hoogleraar William C. Stokoe heeft in zijn onderzoek in 1960 aangetoond dat gebarentaal een echte taal is. (Stokoe, 1960)

Dit baanbrekende onderzoek is het begin van vele wetenschappelijke onderzoeken in de jaren 60/70 naar diverse aspecten van gebarentaal en onderzoek naar de invloed van het gebruik van gebaren op de sociaal-emotionele ontwikkeling van dove kinderen.

Als gevolg van deze ontwikkelingen verovert de gebarentaal een steeds grotere rol in het onderwijs aan doven kinderen. Dovenscholen laten de orale methode los en geleidelijk aan worden er meer gebaren gebruikt binnen het onderwijs. Meer hierover in paragraaf 2.2.2.2. Oudere D/doven daarentegen, hebben juist moeite met de verkregen vrijheid op het gebied van communicatie. Zij hebben zich, vanwege de orale lesmethode die in het onderwijs gebruikt werd, de gebarentaal niet goed eigen gemaakt en kennen relatief weinig gebaren. Daarbij komt dat het gebruik van gebarentaal in hun jeugd zo resoluut verboden werd, dat zij

zich nu schamen om in het openbaar gebaren te maken. Veel ouderen kiezen ervoor om loyaal te blijven aan hun orale opvoeding. De D/dovengemeenschap raakt verdeeld. Kortom, het is een roerige tijd waaruit mooie ontwikkelingen voortkomen, maar het is ook een tijd van verhitte discussies tussen voor- en tegenstanders van gebarentaal.

Hoogleraar Harry Knoors doet in 2011 stof opwaaien binnen de D/dovengemeenschap door te stellen dat niet elk D/doof kind gebarentaal aangeboden hoeft te krijgen als eerste taal. Hij pleit voor differentiatie in taalaanbod afhankelijk van de situatie van het kind. Door recente ontwikkelingen, zoals de komst van Cochleair Implantaten (CI)⁵ groeien weer steeds meer kinderen op zonder of met een minimaal aanbod van NGT. Ouders en leerkrachten achten het gesproken taalaanbod voldoende voor deze kinderen.

Op 13 december 2006 is in New York op het kantoor van de VN het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een beperking opgesteld. In juli 2016 is dat verdrag door Nederland geratificeerd. Hierin staat onder andere dat deelnemende landen gebarentalen moeten erkennen en gelijke rechten voor gehandicapten moeten bevorderen. Echter, na de ratificatie van het verdrag zijn er door de Nederlandse overheid geen verder stappen ondernomen om de Nederlandse gebarentaal officieel te erkennen. Dit tot groot ongenoegen van een groot deel van de Nederlandse D/dovengemeenschap.

Sinds 1996 maakt belangenvereniging Dovenschap zich hard voor de wettelijke erkenning van gebarentaal als minderheidstaal, net als het Roma, het Jiddisch en het Fries dat zijn. Voorzitter Iris van Wijnen vat haar gedrevenheid als volgt samen: "Het is niet dat we zonder officiële erkenning niets kunnen, maar het gaat om gelijkheid. Niemand zal tegen een horend kind zeggen dat hij het Nederlands nodig heeft, dat hoort bij je opvoeding. Zo hebben dove kinderen ook een taal nodig. Gebarentaal is voor hen veel meer dan een hulpmiddel." (Bouter, 2018). Richard Cokart, taalwetenschapper bij het Nederlands Gebarentaalcentrum, zegt hierover het volgende: "Als culturele minderheidsgroep hebben we een eigen taal, cultuur en geschiedenis. Erkenning van de gebarentaal is een bevestiging voor ons als dovengemeenschap dat we gelijkwaardig zijn en rechten hebben, zoals toegankelijkheid tot de samenleving in mijn eigen taal." (Bouter, 2018).

Door de huidige coronacrisis en de inzet van een tolk NGT tijdens de wekelijkse persconferenties daarover, is er in de Nederlandse samenleving momenteel veel aandacht voor de Nederlandse gebarentaal. Dat maakt op verschillende niveaus en diverse vlakken discussies los. In paragraaf 2.5 ga ik hier dieper op in. Met betrekking tot de juridische erkenning van de Nederlandse Gebarentaal door de overheid levert het in elk geval een initiatiefwetsvoorstel op van ChristenUnie, PvdA en D66 waardoor er een debat over gevoerd kan worden in de Tweede Kamer (ChristenUnie, 2020).

Erkenning lijkt momenteel dichtbij, maar dat is in de afgelopen jaren al vaker gedacht...

2.2.2.2 - Onderwijs

De ontwikkelingen in het onderwijs aan D/doven hangen nauw samen met de in paragraaf 2.2.2.1 beschreven status van de Nederlandse Gebarentaal.

⁵ Een CI is een hoortoestel met een magneet achter het oor. Deze magneet staat in verbinding met elektrodes die in het slakkenhuis zijn ingebracht. Die elektrodes geven geluid door de schedel door en stimuleren uiteindelijk de gehoorzenuw op een elektronische manier.

In 1790 richt Groningse dominee Henri Daniël Guyot in Groningen het Instituut voor Doofstommen op en onderwijst hij dove leerlingen. Hij maakt daarbij gebruik van Nederlandse Gebarentaal, die zijn oorsprong heeft in de Franse Gebarentaal. De school groeit snel en is een tijd lang het enige instituut waar doven les kunnen krijgen.

Later worden er in Nederland nog vier andere dovenscholen opgericht in de volgende steden: Sint-Michielsgestel (1840), Rotterdam (1853), Voorburg (1888) en Amsterdam (1911). Alle scholen kiezen, al vóór de beruchte conventie in Milaan in 1880 (zie paragraaf 3.2.2.1), voor de orale lesmethode. Het gebruik van gebaren is verboden.

Pas tegen het einde de jaren '80 van de vorige eeuw krijgt de gebarentaal een plaats in het dovenonderwijs. Eerst wordt dit nog beschouwd als een onderdeel van 'Totale communicatie' en wordt er onderwezen in NmG. In de jaren '90 wordt NGT op alle vijf de scholen eindelijk de voertaal. Toch kampen de scholen wel met een groot probleem: er zijn te weinig medewerkers die de Nederlandse Gebarentaal voldoende goed beheersen (Van Veen, 2012, p. 172).

Op 9 oktober 2012 wordt in Nederland de wet Passend Onderwijs aangenomen wat inhoudt dat "per 1 augustus 2014 voor alle leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte zo passend mogelijk onderwijs wordt gerealiseerd." (VNG, z.d.). Dit houdt voor veel dove kinderen in dat zij niet langer de regionale dovenscholen bezoeken om onderwijs in NGT te ontvangen, maar (met de inzet van een tolk NGT) onderwijs krijgen op een reguliere school in de buurt.

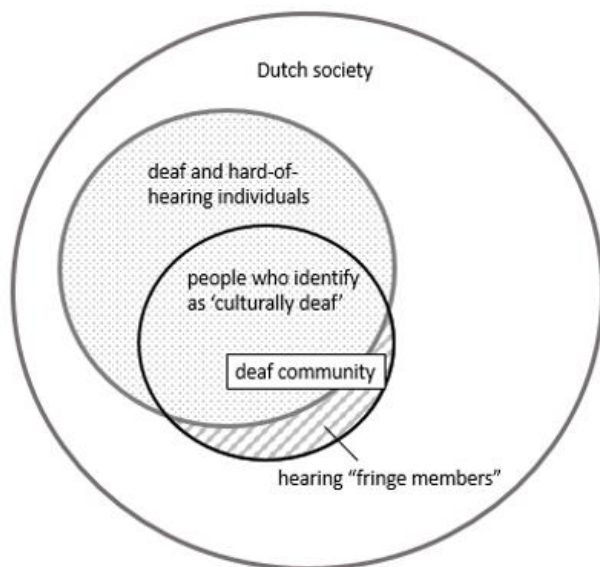
Het is ook de tijd waarin veel doof-geboren baby's vrij snel na hun geboorte een cochleair implantaat (CI) aangemeten krijgen. Als de CI goed werkt en er is genoeg taalinput, kunnen D/dove kinderen het gesproken Nederlands over het algemeen vrij goed volgen. Ouders van deze kinderen krijgen het advies om in de communicatie met hun kind gebaren achterwege te laten en zich zo veel mogelijk te richten op gesproken Nederlands. Ook deze kinderen krijgen voornamelijk les op reguliere scholen.

2.2.2.3 – Een eigen identiteit

De Dovengemeenschap in Nederland is zich sinds de jaren '70 van de vorige eeuw steeds meer bewust geworden van haar eigenheid en positie in de Nederlandse samenleving. Ze vormt een linguïstische minderheidsgroep binnen de Nederlandse cultuur, die een gezamenlijke taal en geschiedenis heeft. Leden van de Dovengemeenschap ontleen hieraan hun identiteit. Zij noemen zich 'Doof met een hoofdletter D'. In de gebarentaalliteratuur wordt deze schrijfwijze gebruikt om een duidelijk verschil te maken tussen culturele Doven enerzijds en doven, die hun doofheid meer zien als een fysieke handicap, anderzijds. Deze tweede groep mensen is vaak op latere leeftijd doof geworden (Friedner & Helmreich, 2015).

Een klein gedeelte van de Dovengemeenschap is horend ('fringe members'). In Figuur 1 weergegeven met een gestreept patroon. Zij identificeren zich met deze gemeenschap, omdat ze een persoonlijke connectie hebben met Dove mensen. Bijvoorbeeld omdat ze de partner zijn van iemand die Doof is of omdat ze geboren zijn in een gezin met Dove ouders en dus grootgebracht zijn met de taal en de gebruiken van de Dovengemeenschap. Deze kinderen worden CODA (Children of Deaf Adults) genoemd.

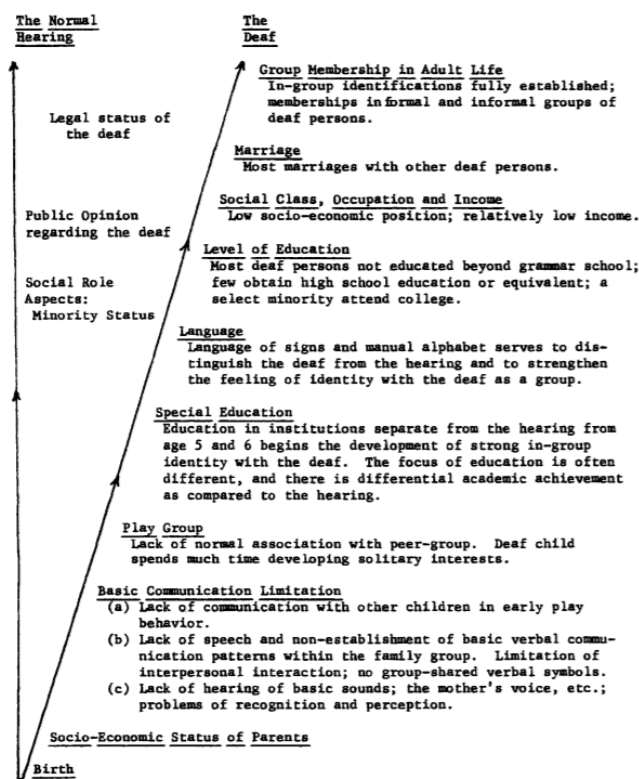
Boers-Visker (2020) geeft de Dovengemeenschap schematisch als volgt weer:



Figuur 1 – Schematische weergave van de Dovengemeenschap (deaf community) in de horende maatschappij (Boers-Visker, 2020, p. 48)

Omdat de vijf D/dovenscholen een regionale functie hadden, verbleven de meeste D/doven gedurende langere perioden in een internaat of bij pleeggezinnen. Vooral de ervaringen in de internaten zorgen voor veel herkenning onder D/doven. Ook het besef van niet voldoen aan de horende norm is een gemeenschappelijk gevoel.

Doven trekken hierdoor naar elkaar toe en sommigen raken zo steeds meer los van de horende maatschappij. Figuur 2 laat zien welke factoren vanaf de geboorte tot aan de volwassenheid hierin belangrijk zijn (Stokoe, 2005, p. 10).



Figuur 2 – Bepalende factoren met betrekking tot de isolatie van Dove mensen en het ontstaan van de Dovengemeenschap (Stokoe, 2015, p. 10).

Pinter, Fusfeld and Brunschwig (1937, in Stokoe, 2015, p.12) omschrijven de ontwikkelingen uit Figuur 2 als volgt:

After the school years the deaf person tends to continue his group association with other deaf persons throughout life, through alumni associations, state societies of the deaf, religious and welfare organizations, churches for the deaf and various fraternal orders. The deaf have organized their own newspaper and magazines, and they have established their own homes organized for the aged deaf. The extent of membership in formal organizations is not known, but it is known that the deaf will go to considerable extremes to seek each other out, that they prefer the company of the deaf to that of the hearing and feel more at ease with other deaf persons.

Glenna Cooper vertelt in haar TEDxtalk (Cooper, 2017, 3:42-6:37) dat 'elkaar uitgebreid informeren en flink doorvragen naar achtergronden' een kenmerk is van de D/dovencultuur. Dit is ontstaan, doordat D/doven van oudsher afhankelijk zijn van elkaar met betrekking tot het verkrijgen van informatie over de buitenwereld. Tegenwoordig is dat, gezien de moderne communicatiemiddelen, minder van belang, maar toch blijft deze gewoonte bij veel D/doven aanwezig.

Uiteraard ziet niet elke D/dove zich als onderdeel van een geïsoleerde groep. Tegenwoordig zijn er juist veel jonge D/dove mensen, die zichzelf midden in de maatschappij voelen staan. Zij zien zich meer als onderdeel van een subgroep binnen de maatschappij.

De Dovengemeenschap blijkt zich te ontwikkelen tot een kleine, maar hechte sociale groep, die trots is op hun Dove identiteit. Waar de 'horende' maatschappij, waarbinnen deze gemeenschap zich bevindt, zich steeds richt op de handicap van het gehoorverlies, het afwijken van de 'horende norm' en probeert manieren te vinden waarmee het gehoorverlies kan worden opgeheven, ontdekt de Dovengemeenschap steeds meer de waarde van Doof zijn. Ze richt zich op de kansen en de mogelijkheden die het biedt. Kansen voor henzelf en voor de samenleving (Howe, Jensen-Moulton, Lerner, & Straus, 2016). De Engelsman Aaron Williamson, die pas op latere leeftijd geconfronteerd wordt met doofheid, bedenkt er zelfs een naam voor: Deaf Gain. "Williamson consulted many doctors, and they all told him the same thing: "You're losing your hearing." He wondered why it was that not a single doctor told him he was gaining his deafness." (Dirksen, Bauman, & Murray, 2009, p.3).

De negatieve kant van het behoren tot deze minderheidsgroep, afwijkend van de norm, is het verschijnsel *audisme*. Tom Humphries is degene die deze term in zijn proefschrift uit 1977 getiteld 'Communicating Across Cultures (Deaf-Hearing) and Language Learning.' introduceert.

Van audisme is sprake wanneer de meerderheidsgroep, de horenden, de minderheidsgroep, de D/doven, onderdrukt en/of discrimineert. Dit doen horenden (vaak onbewust) vanuit de overtuiging dat communicatie via spraak en geluid superieur is aan communicatie via schrift of gebaren. Dit perspectief heet *phonocentrisme* (Myers & Fernandes, 2009, p.34). Door op deze negatieve manier naar D/doven te kijken, wordt niet alleen hun manier van communiceren als inferieur gezien, maar worden ook D/doven zelf als zodanig gezien. Dit kan zich op allerlei manieren in het leven van D/doven manifesteren: in de opleiding(skansen), bij het solliciteren, op het werk, in de leefomstandigheden of kan tot uiting komen in een spontaan gesprek (Amenajari, z.d.).

2.3 Muziekbeleving van Doven en Slechthorenden

Niet (goed) kunnen horen en muziek; het lijkt een niet-kloppende combinatie. Tenminste, wanneer men ervanuit gaat dat muziek enkel auditief kan worden ervaren. In deze paragraaf wordt aangetoond, dat er veel meer manieren zijn om van muziek te genieten, dan enkel via het oor. Hoe en waarom genieten D/doven en slechthorenden van muziek? Welke voorzieningen zijn er in Nederland?

Aangezien er in Nederland op dit gebied nog maar weinig onderzocht is, maak ik vaak een vergelijking tussen Nederland en Amerika.

2.3.1 – Geluid in de wereld van de D/doven

Van jongs af aan hebben veel D/doven te horen gekregen, dat ze ‘niet van muziek kunnen genieten, omdat ze doof zijn’, dat ‘muziek bij de horende wereld hoort’ en dat ‘geluid geen onderdeel uitmaakt van hun leven’. Veel D/doven hebben dat voor waar aangenomen en hiernaar geleefd. Daarom is het voor heel veel oudere D/doven lastig om een ommezwaai in hun denken te maken en de ontwikkelingen die gaande zijn op het gebied van muziek beleven en muziek tolken objectief te kunnen/willen bekijken (Beijer, 2018).

Tegelijkertijd zijn D/doven zich wel heel erg bewust van geluid, omdat ze wéten dat ze in een horende wereld leven. Ze vertellen elkaar bijvoorbeeld verhalen en grapjes waarin horenden en ‘hun’ geluid een rol spelen. Zo zoeken ze de grens op tussen de D/dove en de horende wereld. Ook worden ze zich snel bewust gemaakt van de geluiden die ze onbewust zelf maken en als storend of zelfs beschamend worden gezien door horende mensen: de deur die te hard dicht slaat, het geluid van bestek op een bord, de chipszak die kraakt als je chips pakt, een wind die je laat of je eigen stemgeluid (Friedner & Helmreich, 2015).

2.3.2 – Muziek in de wereld van D/doven en slechthorenden

Uit de scriptie van Aal (2016) blijkt dat religieuze D/doven en slechthorenden erg genieten van de muziek, die tijdens de kerkdienst gemaakt wordt. Zij voelen zich verbonden met de mensen om zich heen en participeren in het maken van muziek door mee te bewegen, te gebaren en een aantal van hen kiest er bewust voor om mee te zingen. Ze geven aan dat ze de ontbrekende/gebrekkige auditieve input van muziek compenseren met het *voelen van de vibraties* die muziek voortbrengt (tactiele beleving) en met het *zien* van geluid (visuele beleving) in de mensen die zingen, de band die speelt en lampen die licht geven op de beats van de muziek. Ze geven zelfs aan, dat ze door de liederen en muziek heen, een religieuze beleving ervaren, vergelijkbaar met ervaringen die religieuze horenden hebben.

Bovenstaande sluit aan bij de reeds eerder genoemde visie van Friedner & Helmreich (2015): D/doven en slechthorende mensen kunnen muziek ervaren zonder te horen.

Beijer (2015) heeft onderzocht welke zintuigen en middelen er ingezet kunnen worden voor een optimale muziekbeleving voor D/doven en slechthorenden. Ook wilde zij graag weten welke vorm de voorkeur heeft.

Muziek kan visueel gemaakt worden door te werken met muziektolken, ondertiteling, lichteffecten of verweven in het optreden van de artiest. Onder tactiele ervaringen vallen: danken op een vibrerende vloer, vibrerende gadgets voor op het lichaam, veel bas verwerken in de muziek, veel speakers plaatsen die bezoekers aan mogen raken en het vasthouden van een ballon. Ook de zintuigen reuk en smaak kunnen worden aangesproken voor een totale muziekbeleving door respectievelijk een aroma- of een foodjockey in te zetten.

Tactiele vormen hebben als voordeel dat je, net als in de auditieve vorm van muziek, het aspect tijd kunt weergeven en dat je je minder hoeft te focussen op deze vorm dan op de meeste visuele aspecten; je kunt ondertussen gewoon lekker 'socializen'. Een niet geheel onbelangrijk aspect van muziekbeleving.

Uit de resultaten bleek dat D/doven qua muziekbeleving een voorkeur hebben voor een combinatie van visuele en tactiele vormen en dat slechthorenden een visuele ervaring prefereren.

Op YouTube zijn veel filmpjes te vinden van jonge D/dove en slechthorende mensen, die zich aangetrokken voelen tot muziek en daar op de één of andere manier vorm aan geven. Hieronder ter illustratie een aantal voorbeelden:

- Myles de Bastion heeft, vanuit frustratie de muziek niet op de 'normale' auditieve manier te kunnen ervaren, een visueel soundsysteem ontwikkeld: Audiolux. Hiermee kan hij geluid via een microprocessor real-life omzetten in LEDlicht-effecten. Doven mensen zijn hier volgens hem, erg enthousiast over (De Bastion, 2017, 0:00-3:14).

- Shaheem Sanchez heeft een passie voor dans. In het maken van een dans zit veel tijd. Hij ervaart eerst de beat van een dansnummer door zijn hand op een speaker te leggen. Hij herhaalt het nummer talloze keren en leert daarmee het ritme uit zijn hoofd. Vervolgens bestudeert hij de tekst en zet dit om in gebarentaal. Dan maakt hij een vloeiende compositie van ritme, gebarentaal en dans. Als horende mensen hem zien dansen, geloven ze vaak niet dat hij Doof is (AJ+, 2018, 0:00-8:15).

- Rocco Lauricella gaat graag naar concerten en festivals. Toen hij tijdens een concert een keer een muziektolk op het podium zag, voelde hij zich betrokken bij wat er op het podium gebeurde en een gelijke van de horende festivalbezoeker (AJ+, 2018, 4:44-5:03).

- Christine Sun Kim, een kunstenares, heeft ervaren dat 'geluid' een krachtig medium is, waardoor ze letterlijk en figuurlijk meer gehoord wordt. Ze merkt het elke dag, onder andere als ze samen werkt met een tolk, die haar een tijdelijke stem en identiteit geeft. Ze heeft daarom geluid volledig geïntegreerd in haar kunstprojecten. Geluid kan volgens haar niet alleen maar gehoord worden; het is ook te zien, het zit in een beweging, een gevoel en in een idee (Sun Kim, 2015, 0:00-15:17).

Hoewel de manieren waarop deze mensen met muziek en geluid bezig zijn heel erg van elkaar verschillen, hebben ze alle vier hetzelfde doel: het samenbrengen van D/dove en horende mensen in muziek en kunst door gebruik te maken van beider perspectieven. Sun Kim brengt het mooi onder woorden als ze zegt: "Je hoeft niet doof te zijn om gebarentaal te leren of horend om muziek te leren." (14:38-14:46).

Dove of slechthorende artiesten hebben niet automatisch een binding met de D/dovenwereld. Er zijn voorbeelden van bekende muzikanten, die op latere leeftijd gehoorproblemen hebben gekregen: Neil Young en Will.i.am kregen beide tinnitus, Ozzy Osbourne, Phill Collins en Eric Clapton lijden aan ernstig gehoorverlies. Ondanks hun medische overeenkomst, zeggen deze muzikanten D/doven en slechthorenden over het algemeen niets. Dat heeft te maken met het feit, dat zij gericht zijn op horend publiek en er geen specifieke kenmerken of aanpassingen zijn in de muziek waardoor D/doof publiek hun muziek tot zich kunnen nemen. Hierover is bij deze muzikanten te weinig bekend. In paragraaf 2.5.3 wordt dieper ingegaan op onwetendheid bij horenden.

Anders is dat met artiesten als Signmark (Zweden), Sean Forbes en de band Beethoven's Nightmare (beiden Amerikaans). Deze muzikanten zijn zelf Doof en maken muziek op een

manier die past bij 'D/doof-zijn'. Hun optreden en hun video's zijn volledig visuele ervaringen met teksten en gebarentaal en de inhoud van hun teksten heeft vaak te maken met de Dovencultuur. Hun visie sluit logischerwijs aan bij *deaf-hearing*, de manier waarop D/doven muziek ervaren: niet alleen gericht is op het laten trillen van je trommelvlies, maar op het laten trillen van je hele lijf.

Er zit ook rap en zang in de nummers van bovenstaande artiesten. Sean Forbes en de bandleden van Beethoven's Nightmare zingen en rappen zelf, Signmark maakt alleen gebaren en de zang in zijn nummers komt voor rekening van zijn muzikale partner. De gebaren zijn in American Sign Language (ASL) en de teksten in het Engels. Dit zorgt voor hem voor wereldwijd succes.

Hoewel deze artiesten zich in eerste instantie richten op D/doven, willen ze in hun muziek ook toegankelijk zijn voor horende mensen. Zo willen ze, in een gedeelde culturele 'space', D/doof en horend samen brengen.

Signmark heeft die verbinding heel specifiek gezocht in het produceren van een videoclip voor het nummer 'Against the Wall'. Hij heeft horenden van over de hele wereld uitgenodigd een videobestand van zichzelf in te sturen voor de clip.

Daarnaast fungeren Sean Forbes, Signmark en de bandleden van Beethoven's Nightmare als rolmodellen voor jonge D/doven en laten ze horenden zien waartoe D/doven in staat zijn (Dibernardo Jones, 2015).

In Amerika zijn vanuit de rijke traditie om verhalen te vertellen en poëzie voor te dragen de ontwikkelingen op het gebied van muziek begonnen. Nu bloeit er een gevarieerde Deaf Musical Culture. Er zijn D/dove artiesten en D/doven, die, in welke vorm dan ook, volop van muziek (maken) genieten. Muziek heeft, vooral onder de jonge mensen, een plaats veroverd binnen de D/dovengemeenschap.

2.3.3 – Muziekbeleving van D/doven en slechthorenden in Nederland

In Nederland is er (nog) geen sprake van D/dove muziekcultuur. Hier houden D/doven, zoals ik aan het begin van paragraaf 2.3.1 al beschreef, nog vaak vast aan de opvatting dat 'muziek en geluid tot de horende wereld behoren'. Er is nog maar weinig ruimte voor échte muziekbeleving. Breems (2019) denkt dat dat te maken heeft met het feit dat de Nederlandse Gebarentaal nog steeds niet erkend is. Zolang die erkenning nog prioriteit heeft, is er voor de D/dovengemeenschap weinig ruimte om zich bezig te houden met initiatieven die de basis kunnen vormen van een eigen Nederlandse D/dovenmuziekcultuur.

Horenden zijn hier ook nog niet gewend aan de inzet van een tolk NGT. Het is bijvoorbeeld pas sinds het uitbreken van de Coronacrisis in maart 2020 dat er een tolk aanwezig is bij een persconferentie van de Nederlandse regering. Bij muziekevenementen is de muziektolk in opkomst, maar nog verre van standaard.

Breijer (2018) deed onderzoek naar de muziekbeleving van D/doven en slechthorenden in Nederland. In paragraaf 2.3.2 heb ik vanuit haar onderzoek al beschreven welke zintuigen en hulpmiddelen er kunnen worden ingezet om een optimale muziekbeleving te creëren. In deze paragraaf richt ik mij op de verschillende muziekevenementen, die bezocht kunnen worden.

De D/doven en slechthorenden uit Breijers onderzoek zouden het liefst zien dat het gemakkelijker wordt om reguliere muziekevenementen te bezoeken met een muziektolk.

Helaas is de muziektolk bij veel Nederlandse artiesten en organisatoren van muziekevenementen nog een onbekend en beangstigend fenomeen. “Artiesten zijn doorgaans bang dat de muziektolk ‘de show steelt’ en organisatoren van concerten en festivals noemen bezwaren als ‘veel moeten regelen voor het inzetten van een muziektolk’, dat het hen ‘veel geld kost’, dat ‘horende bezoekers zich storen aan de aanwezigheid van een muziektolk’ en dat ‘al die moeite maar voor één of een paar mensen uit de doelgroep is’”, aldus Jessica de Waard van de Facebookgroep ‘Muziektolk hoort erbij’.

In Nederland zijn er jaarlijks twee evenementen, die geschikt zijn voor zowel horende als D/dove en slechthorende mensen: MuteSounds en Sencity. Mutesounds is een festival gericht op kunst en cultuur in de breedste zin van het woord. Een festival waar voelen en ervaren met al je zintuigen voorop staat. Bij Sencity ligt de nadruk meer op het beleven van muziek, waarbij al je zintuigen gestimuleerd worden.

Tenslotte zijn er ook evenementen zonder muziek. Deze richten zich op de tactiele ervaring van muziek. Deze evenementen worden niet structureel georganiseerd. Het zijn vaak eenmalige projecten.

2.4 Muziek tolken en muziektolken

Er zou op tal van onderwerpen op het gebied van D/doven en slechthorenden en muziek dieper ingegaan kunnen worden, maar gezien de onderzoeksvraag (de mening van horende mensen over de inzet van muziektolken) wordt in deze scriptie alleen het tolken van muziek verder uitgewerkt⁶.

Er zit een verschil in ‘muziek tolken’ en ‘muziektolken’. In het eerste geval gaat het over de activiteit; het omzetten van muziek in gebarentaal. In het tweede geval gaat het over personen die dit professioneel doen; muziektolken NGT.

Beide begrippen zijn relatief nieuw en er wordt (in Amerika) pas vanaf 2005 studie naar gedaan: ‘Musicology in Disability Studies’. Met betrekking tot Nederland waren er maar twee relevante onderzoeken te vinden, dus over de situatie in Nederland, is nog minder bekend. Ondanks de zeer weinige literatuur te vinden, is het toch mogelijk enige vergelijkingen te maken tussen de Amerikaanse en de Nederlandse situatie.

2.4.1 – Verschillende visies

Zo veel mensen, zo veel meningen en dat geldt zeker voor het tolken van muziek. Hoewel uit bovenstaande al is gebleken, dat vele D/doven en slechthorenden mensen van muziek genieten, zijn er ook mensen te vinden die een andere mening zijn toegedaan.

Er zijn bijvoorbeeld D/doven die blijven bij het standpunt dat ‘muziek bij de horende wereld hoort’. Horenden kunnen van mening zijn dat ‘een getolkt lied geen muziek is’. Beide

⁶ In de Engelstalige literatuur wordt er gesproken over ‘Song Signing’, een term die niet altijd één op één te vertalen is met ‘muziek tolken’, wat in het Nederlands een gangbaar begrip is. Soms doelt men in de literatuur met ‘Song Signing’ op een ‘performance’, in de betekenis van uitvoering met gebarentaal. Bij het schrijven van deze paragraaf moesten hiervoor soms creatieve oplossingen voor bedacht worden om de juiste boodschap over te brengen.

groepen houden zich erg vast aan hun eigen dove, respectievelijk horende perspectief (Maler, 2012).

Bahan (2006, p.33) zet hier een nieuw perspectief tegenover: Muziek tolken is een logisch gevolg van de interactie tussen de D/dove en de horende wereld. Wanneer je deze visie hebt, lijkt het tolken van muziek ineens een heel verbindende rol te kunnen vervullen en een brug te zijn tussen twee werelden. Een opvatting die, zoals we in paragraaf 2.3.2 hebben gezien, ondersteund wordt door veel D/dove jongeren. Dit komt in paragraaf 2.5 nogmaals aan de orde.

2.4.2 – Muziek tolken

In Amerika maakt men aan het begin van de 20^e eeuw gebruik van gebarentaal om zang toegankelijk te maken voor D/doven. Dit gebeurt vooral in kerken wordt door gedaan door horende vrijwilligers. Dit lijkt het prille begin van muziek tolken te zijn. Kenmerken van deze eerst muziek tolk setting zijn: één op één contact, er wordt live getolkt en er zijn altijd D/doven aanwezig. Er wordt in deze setting niet alleen getolkt voor de D/doven, ze gebaren zelf ook mee.

Zo'n 100 jaar na het muziek tolken in de kerk, worden er dankzij YouTube en Vimeo dagelijks diverse getolkte liedjes in gebarentalen van over de hele wereld via het internet verspreid. Niet alles wordt met enthousiasme ontvangen en ook lang niet alles is van goede kwaliteit (Maler, 2012).

Op dovenscholen in Amerika en op Gallaudet University worden kinderen en jongeren gestimuleerd om bewust kennis te maken met muziek. Men wil hen tijdens Deaf Music Camp laten ervaren op welke manier muziek ook voor hen betekenisvol kan zijn. Ze maken kennis met muziek niet vanuit het horende perspectief, maar 'through deaf eyes'.

Tijdens zo'n kamp maken de jongeren onder andere kennis met het tolken van muziek. Tijdens sommige kampen worden D/dove (èn horende) mensen zelfs opgeleid tot Signdancer⁷. Het kamp vormt een sociale omgeving waarin D/doof en horend een gezamenlijke leerervaring delen (Friedner & Helmreich, 2015).

Er zijn in Nederland op dit moment geen vereisten om jezelf tot muziektolk te kunnen benoemen. De titel is niet beschermd. Een ieder is ook vrij om anderen hierin op te leiden. Zo kun je bijvoorbeeld als horende, maar ook als D/dove, een workshop of zelfs een éénjarig scholingstraject 'Visuele muziek' volgen bij 1.2.communicate, een bedrijf van Tom Uittenbogert. Hij wil mensen leren om muziek visueel te maken.

Ronald Ligtenberg, bekend van het Sencity, geeft aan dat D/doven soms kritiek hebben op het feit dat er zo weinig goede muziektolken zijn. Om daaraan tegemoet te komen, kwam hij met het idee om een Sign Dance Academy voor D/doven op te richten. Helaas bleven aanmeldingen uit. D/doven gaven aan bang te zijn voor negatieve reacties uit de D/dovengemeenschap. Hij is nog steeds van plan om de Academy op te richten. Om jonge D/dove mensen over te halen zich op te geven, is hij nu van plan om een bekend Doof rolmodel in te zetten (Beijer, 2018).

⁷ In Amerika is er geen onderscheid tussen een 'muziektolk' en een 'signdancer'. Daar wordt de term 'Signdancer' gebruikt voor iedereen, die muziek tolkt. Om duidelijk aan te kunnen geven, dat het in de tekst om een Amerikaanse Signdancer gaat, zal het geschreven worden met een hoofdletter S, net zoals in Amerika.

Er zijn volgens Maler (2012) twee redenen te bedenken om een combinatie van muziek en gebarentaal te gebruiken. De eerste reden is zelfexpressie in gebarentaal en de tweede reden is het creëren van muziek in gebarentaal. Beide redenen kunnen gebruikt worden door zowel D/dove als horende mensen. Vanzelfsprekend krijg je, afhankelijk van je gekozen reden om gebaren te gebruiken in muziek, een andere 'uitvoering'. Al is er wel enige overlap tussen beide motivaties.

In 2016 schreef Maler hierop een aanvulling. Ze beschreef motivaties van D/doven en horenden om muziekvideo's met gebaren te maken. Dove mensen willen doorgaans een visueel creatieve en artistieke uiting produceren. Horenden daarentegen maken vaak muziekvideo's met gebaren om toegankelijkheid te creëren voor D/dove mensen; om hen daar mee te helpen.

In 2006 stelt Bahan (pp.34-37) vast dat er vanuit de traditie van de Dovencultuur twee verschillende vormen van getolkte muziek zijn. De eerste vorm is hierboven al besproken: *translated song*; een lied vertaald van gezongen taal naar gebarentaal en uitgevoerd voor een publiek. In eerste instantie werd deze vorm veel gebruikt in de kerk, maar later op andere plekken in de maatschappij. De tweede vorm is: *percussion song*. In deze muziek zit geen tekst, maar wordt er een compositie van gebaren gemaakt op beats (van een trommel). Een bekend voorbeeld hiervan is 'The Bison Song', geschreven om het sportteam van Gallaudet University aan te moedigen (Tingler, 2020, 00:00-03:23).

Maler (2012) beschrijft binnen de vorm *translated song* vier varianten:

- i. *muziek tolken tijdens een live optreden*:
 - voornamelijk uitgevoerd door horenden.
 - wanneer het gaat om een concert, musical of opera is er een professionele tolk gebarentaal (In Amerika geldt dat, wanneer de setting meer alledaags is, een vrijwillige amateur de rol van tolk op zich kan nemen)
 - er is voornamelijk horend publiek
- ii. *live optreden van een artiest in gebarentaal*:
 - alleen uitgevoerd door D/dove artiesten zoals Sean Forbes en Signmark
 - er wordt gebruik gemaakt van gesproken en gebarentaal.
 - er is voornamelijk D/doof publiek
 - een optreden met percussion song hoort hier ook bij
- iii. *video-opname van een getolkt bestaand lied*:
 - vaak zijn dit home-video's van D/doven, slechthorenden of horenden
 - wanneer het gaat om (slecht-)horenden die net een cursus gebarentaal hebben gevolgd, is de kwaliteit (tot groot ergernis van de D/dovengemeenschap) vaak niet gebarentaalwaardig
 - wanneer het gaat om video's van professionele muziktolken, is de kwaliteit doorgaans prima
 - video's van bestaande liedjes
- iv. *video-opname van een origineel gebarentaallied*:
 - voornamelijk gemaakt door (bekende) D/dove artiesten
 - in de video's is stem te horen en zijn gebaren te zien

Een aantal Amerikaanse vooraanstaande Dove performers, waaronder Sean Forbes, en Signdancers ASL (zowel D/doof als horend) heeft de organisatie Deaf Performing Arts Network (D-PAN) opgericht. D-PAN verzorgt onder andere opleidingen tot Signdancer ASL (voor zowel

D/dove als horende mensen) en produceert ASL versies van populaire mainstream muziek. Deze filmpjes zijn van hoge kwaliteit en worden over het algemeen goed geaccepteerd binnen de D/dovengemeenschap. Onder het motto 'It's everybody's music', hebben D/doven hierdoor ook toegang tot populaire muziek. Met hun organisatie hopen de oprichters de culturele barrières die de D/dove en de horende werelden gescheiden houden af te breken en ze hopen bij horenden vertrouwdsheid met ASL en Dovencultuur te bewerkstelligen (Dibernardo Jones, 2015, p.64).

In Nederland worden ook heel veel muziek filmpjes met gebarentaal gemaakt. Zowel door D/doven als door horenden. Er zitten amateurs tussen, maar er zijn ook goede muziktolken die dit doen. Het gebeurt nog niet in georganiseerd verband, zoals in Amerika.

Er zijn wel drie muziktolken, Mirjam Stolk, Rosanna Demkes en Hanneke de Raaff, die in 2015 begonnen zijn met het opzetten van een informatief platform met bijbehorende website: muziktolken.nl. Daar wordt allerlei informatie over muziktolken overzichtelijk gepresenteerd. Hier is ook een database te vinden, waarin muziktolken en signdancers te vinden zijn. Om je in deze database als muziktolk te laten opnemen, stellen de oprichters van deze website 'het gevolgd hebben van scholing' als voorwaarde. Zo proberen zij de kwaliteit van de muziktolken te bewaken.

2.4.3 – Muziktolken

Wanneer je D/dove en horende Signdancers/muziktolken/signdancers met elkaar vergelijkt, zie je verschillen in de manier van tolken. Maler heeft dit in 2015 in Amerika onderzocht in zowel live settings als in video-opnames. Breems heeft in 2019 in Nederland een soortgelijk onderzoek gedaan, maar dan enkel met video's van een horende muziktolk en D/dove en slechthorende signdancers. Opmerkelijk is, dat er een significant verschil is tussen de performances van Amerikaanse Signdancers en Nederlandse muziktolken/signdancers. Zou dat komen doordat de Nederlandse D/dovengemeenschap zich nog niet zo bewust is van een eigen Doven muzikcultuur? Of maakt elk land op het gebied van muzik tolken sowieso zijn eigen ontwikkeling door in verband met algemene verschillen tussen culturen?

2.4.3.1 – Muziktolken – oude en nieuwe stijl

Maler (2015) beschrijft de verschillen in Amerika tussen D/dove Signdancers, horende Signdancers en amateur-Signdancers.

Een D/dove Signdancer tolkt een live optreden consequent in ASL. Horende Signdancers daarentegen, maken een combinatie van ASL en Signed Exact English (SEE, vergelijkbaar met NmG in het Nederlands). Amateur-Signdancers gebruiken live voornamelijk SEE.

Wanneer Amerikaanse muzikvideo's met gebarentaal worden vergeleken, vallen er twee dingen op: horende Signdancers gebruiken in hun video's alleen maar ASL, terwijl D/dove Signdancers naast ASL ook geschreven muzikteksten (vaak op artistieke manier) in hun video's verwerken. Daarnaast valt aan de vertaling op, dat horende Signdancers muzikale elementen tolken, terwijl D/dove muziktolken deze achterwege laten. Zij steken veel meer in op een poëtische vertaling van de tekst.

Qua ritme is er ook verschil te zien tussen de D/dove en de horende Signdancers. Waar D/dove Signdancers alleen de beat van de muzik aangeven op momenten dat er in het nummer geen tekst is, blijven horende Signdancers het hele nummer aangeven wat de beat van de muzik is. Zij doen dat met een knikje van het hoofd of met krachtig heen en weer bewegen van het bovenlijf.

Tenslotte is er nog verschil in de uitvoering van instrumentale stukken. Een horende Signdancer geeft de muziek op dat moment met het hele lijf weer, danst als het ware door 'de stilte' heen, terwijl een D/dove Signdancer de stilte eerder opvult met het herhalen van tekst.

Breems (2019) analyseerde muziekvideo's van Nederlandse horende muziktolken en D/dove en slechthorende signdancers en vond de bovengenoemde verschillen tussen muziktolken en signdancers niet. Uit analyse van de beelden bleek, dat zowel horende muziktolken als D/dove en slechthorende signdancers niet alleen de tekst, maar ook muzikale aspecten tolken. Breems concludeert hieruit, dat Nederlandse D/dove signdancers zich mogelijk nog niet losgemaakt hebben van het horende perspectief op muziek.

Uitgaande van de opvatting van Bahan (2006), die zegt dat muziktolken het logische gevolg is van een samenwerking tussen de horende en de D/doven wereld, zou je ook kunnen concluderen, dat de muziktolkstijl van de muziktolken en die van de signdancers zo veel op elkaar lijkt, omdat er sprake is geweest van een nauwe samenwerking tijdens de opkomst en de ontwikkeling van het muziek tolken in Nederland. D/dove signdancers en horenden muziktolken hebben het proces gezamenlijk doorgemaakt en hierin dus ook gezamenlijke keuzes gemaakt.

In 2001 begint Amber Galloway Gallego (slechthorend geworden op 20 jarige leeftijd) in Amerika aan haar muziktolkcarrière. Zij introduceert een nieuwe manier van muziek tolken, die overeenkomt met de manier waarop het muziek tolken in Nederland sinds 2005 gebeurt: niet alleen de tekst, maar ook de muziek zelf wordt visueel gemaakt.

Waar muziktolken in Amerika voorheen keurig de lyrics visualiseerden en op de plek van instrumentale muziek slechts het lexicale gebaar MUZIEK tolkten met een verwijzing naar de verantwoordelijke muzikant, zorgt Galloway Gallego ervoor dat elk instrument, elke toon, elke emotie en ieder ritme zichtbaar wordt. Ze is van mening dat wanneer de muziek zelf niet mee wordt genomen in de vertaling, de vertaling onvolledig is (Vox, 2017, 02:30-03:46).

In Amerika is ze enorm populair onder D/doven en horenden. Ze wil haar kennis en visie graag doorgeven en organiseert daarvoor trainingen en de bemiddelt voor 15 muziktolken (zowel D/doof als horend) die tolken in haar stijl. Dit team van muziktolken zet zich actief in voor toegankelijkheid van D/doven en slechthorenden met betrekking tot muziek. Joann Benfield, één van muziktolken, verwoordt het als volgt: "Fighting for access has become the new norm within our work [as music interpreters]. It is frustrating and upsetting that we have to constantly deal with this almost everywhere we go. For those of us who are passionate about what we do, we have naturally become advocates for the deaf community because we want to ensure that they have equal access to the concert or performance as their hearing counterparts." (DeVault, 2019). Meer hierover in paragraaf 2.5.1

2.4.3.2 - De praktische kant van muziktolken

Tijdens de themadag van 6 maart 2020 op de Hogeschool van Utrecht heeft muziktolk Hanneke de Raaf voor 3^e en 4^e jaars studenten leraar/tolk NGT één en ander verteld over haar werk als tolk NGT en dan met name over haar ervaringen als muziktolk. Deze informatie heb ik gebruikt voor onderstaande tekst. In bijlage 2 is meer informatie te vinden over deze en de drie andere themadagen van de opleiding Leraar/Tolk NGT.

Wanneer een horende naar een concert of een festival wil, koopt diegene een kaartje en kan de voorpret beginnen. Er wordt naar het muziekevenement toegeleefd, het evenement

wordt beleefd en na afloop is er waarschijnlijk een mooie herinnering aan deze muzikale ervaring. Wanneer iemand D/doof of slechthorend is, is naar een concert of festival gaan momenteel allemaal iets minder eenvoudig...

Eerst moet er, net als bij ieder ander, een kaartje gekocht worden. Daarna is het helaas niet kwestie van 'naar het evenement toelevén', maar moeten er nog heel wat andere dingen geregeld worden. Zo moet er bijvoorbeeld contact opgenomen worden met de organisatie van het evenement en soms ook met de optredende artiest om toestemming te krijgen om een muziektolk mee te nemen. Meestal verleent de organisatie niet direct toestemming, maar moet er heel wat uitgelegd en verantwoord worden. Veel organisatoren van muziekevenementen zijn onbekend met het fenomeen 'muziektolken' en geven argumenten, zoals beschreven in paragraaf 2.3.3, om een muziektolk te weren.

Als er toch toestemming verleend wordt, moet het gesprek over het faciliteren van de muziektolk tijdens het optreden nog gevoerd worden. Hiervoor zijn diverse opties. De muziektolk kan op het podium staan (direct naast de artiest of aan de zijkant), in de ruimte voor het podium tussen de dranghekken en het podium, op een apart podium of zichtbaar op een scherm (beeldvullend of als 'postzegel'). Wanneer de organisatie welwillend is, wordt de beste plek voor de muziektolk gekozen en voorzieningen geregeld. Voor elke optie zijn andere voorzieningen nodig. Hierbij kun je denken aan: een verhoging, een spotlight, een muziekstandaard, 'oortjes' en/of een live-videoverbinding met een scherm in de zaal. Voor de laatste optie wordt meestal alleen gekozen als er meerdere D/doven en slechthorenden aanwezig zullen zijn.

Als er slechts een enkele D/dove of slechthorende aanwezig zal zijn, besluit de organisatie vaak dat de muziektolk wel mag komen, maar dat zij tussen het publiek bij de D/dove klant moet zitten/staan. Deze laatste optie kan prettig en intiem zijn voor klant en tolk, maar nadeel is vaak dat de muziektolk in het donker haar werk moet doen en daardoor niet goed zichtbaar is voor de klant.

Wanneer een muziektolk een opdracht voor een concert of festival aanneemt, moet er veel werk verzet worden in eigen tijd.

Om te beginnen moet er contact gelegd worden met de organisatie van het muziekevenement en/of de artiest. Wanneer de D/dove of slechthorende klant zelf al alle facilitaire afspraken gemaakt heeft, hoeft zij daar niet meer achteraan. Dan is het enkel zaak om de setlist van de artiest te bemachtigen. Dat is nog niet zo gemakkelijk als het lijkt, want artiesten zijn vaak bang dat, met het weggeven van de setlist, de inhoud van het optreden openbaar wordt. Die angst is onterecht, want, zoals aangegeven in paragraaf 2.1.2, heeft een tolk NGT, geheel volgens de richtlijnen van haar beroepscode, zwijgplicht. Niets van wat zij in verband met haar opdracht ter ore komt, zal zij met derden mogen delen.

Als de muziektolk weet uit welke nummers het optreden bestaat, moet zij alle nummers vertalen. Hanneke heeft in haar presentatie verteld hoe dat in zijn werk gaat, maar ook Galloway Gallego vertelt hier in een Youtube filmpje heel beeldend over (Vox, 2017, 03:47-05:32).

Muziektolken luisteren goed naar de muziek en kijken wat ze daarvan mee willen nemen in de vertaling. Galloway Gallego gaat op zoek naar welke instrumenten er gebruikt worden en geeft de instrumenten een plek in haar vertaling. Nederlandse muziektolken visualiseren de instrumenten niet, zij gaan meer op zoek naar bijzondere ritmes en 'keys', die het liedje kenmerkt. Sommige muzikale elementen verdienen uiteindelijk een plaats in de vertaling.

Daarnaast bestuderen ze de tekst: wordt de tekst letterlijk bedoeld of zit er een boodschap in verstopt. Dat ontdekken, maakt verschil voor de uiteindelijke vertaling. Omdat muziektolken meestal niet in directe verbinding staan met de artiest, is de vertaling uiteindelijk een persoonlijke interpretatie van de muziektolk. Daarna begint het proces van vertalen van gezongen/gerapte tekst naar gebarentaal. Omdat de uiteindelijke gebarenvertaling wel binnen het ritme van de muziek en de gezongen gedeeltes van het lied moet passen, moeten er voortdurend keuzes gemaakt worden tussen vertalen van de muziek en vertalen van de tekst. Uiteindelijk gaat het om een versie van het lied, die visueel poëtisch is en dezelfde strekking heeft als het oorspronkelijke lied. Als de vertaling klaar is en past op het oorspronkelijke nummer, moet de tolk het lied tientallen malen oefenen om het uiteindelijk zo veel mogelijk uit het hoofd te doen. Pas wanneer dit proces gevolgd is voor alle liedjes van de setlist, is de muziektolk klaar voor het optreden.

Tijdens het muziekevenement ontmoet de tolk beide klanten. Met de organisatie en/of de artiest spreekt de tolk de laatste organisatorische dingen door en met de D/dove klant spreekt de klant persoonlijke wensen door zoals bijvoorbeeld Engelstalig of Nederlandstalig mondbeeld en wel of geen oogcontact tijdens het optreden.

Net als bij een reguliere tolk, zou een muziektolk aangevraagd kunnen worden door zowel de horende als de D/dove klant. In de praktijk is het vaak de D/dove klant die de aanvraag doet.

De klant hoeft alleen maar te betalen voor de uren dat een muziektolk daadwerkelijk staat te tolken op het evenement. Soms betaalt de organisatie, maar veel vaker is het de D/dove klant die vanuit zijn of haar privé tolkuren deze setting bekostigt. Omdat een tolk NGT in de meeste gevallen een ZZP'er is, zijn er mogelijkheden om over kosten die vooraf in de voorbereidingen gemaakt worden te onderhandelen. Dit is zeker het geval wanneer het initiatief met betrekking tot de inzet van een muziektolk vanuit een organisatie of vanuit meerdere D/doven en slechthorenden komt.

De muziektolk breidt, met elk optreden dat zij doet, haar repertoire uit. Elke vertaling die een muziektolk van een liedje maakt, is haar eigendom en mag niet door een andere tolk gebruikt worden. Logischerwijs zal het haar aan het begin van haar carrière veel meer tijd kosten om een optreden voor te bereiden, dan wanneer ze al een aantal optredens gedaan heeft.

Het team van Galloway Gallego vindt het belangrijk, dat de muziektolk van gelijk niveau is als de artiest die zij tolkt. Alleen dan kan een top-optreden zo getolkt worden, dat de D/dove of slechthorende bezoeker een beleving ervaart die gelijk is aan de beleving van de horende bezoeker.

2.5 Over toegankelijkheid, inclusiviteit en culturele toe-eigening

In de eerste vier paragrafen is één en ander uiteengezet over de tolk NGT en het tolken van muziek en over D/doven en slechthorenden in het algemeen en hun muziekbeleving. In deze paragraaf wordt onder andere aan de hand van de thema's diversiteit, toegankelijkheid, inclusiviteit en culturele toe-eigening aangetoond op welke manier de muziekbeleving van Doven en Slechthorenden een plek heeft in de huidige maatschappij.

Hierbij moet een kanttekening gemaakt worden: de genoemde thema's zijn momenteel erg actueel in Nederland en in de Nederlandse D/dovengemeenschap. Tijdens het schrijven van deze scriptie zijn de discussies hierover nog in volle gang. Bovendien zijn het zeer grote

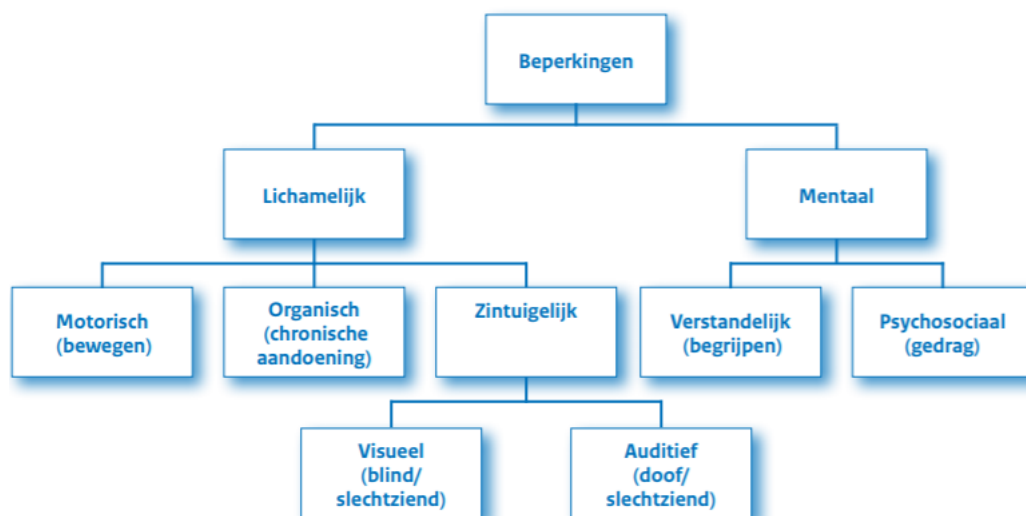
thema's, die elk het onderwerp van een aparte scriptie zouden kunnen zijn. In deze paragraaf schets ik slechts een inleiding op die thema's.

2.5.1 – Kijken door de ogen van een D/dove of slechthorende

2.5.1.1 – VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap

In paragraaf 2.2.2.1 kwam het VN-verdrag al kort ter sprake. Dit verdrag uit 2006 heeft als doel “een betere positie van mensen met een beperking in de samenleving. Want mensen zijn allemaal verschillend maar wel gelijkwaardig, en iedereen moet gewoon gewoon onbeperkt mee kunnen doen” (Rijksoverheid, 2018, p.5).

Toen Nederland dit verdrag in 2016 ratificeerde, moest er een plan komen om dit doel in de Nederlandse samenleving te realiseren. Hiertoe heeft de Rijksoverheid een rapport op laten stellen: ‘Onbeperkt meedoen’ (2018). Dit rapport gaat over mensen met diverse beperkingen, zoals in onderstaand schema te zien is:



Figuur 3 – VN-verdrag: diversiteit in beperkingen (Rijksoverheid, 2018, p.8)

In bovengenoemd rapport wordt een beschrijving gedaan van verbeteringen voor al deze doelgroepen op zeven maatschappelijke vlakken, zodat de maatschappij in zijn geheel toegankelijker is. De ambitie hierbij is, dat mensen met een beperking naar eigen wens en vermogen mee kunnen doen aan de samenleving en hierbij merkbaar minder drempels ervaren.

Het plan is niet zozeer geschreven voor overheden en instanties, maar voor iedereen in de samenleving. Het is de bedoeling dat mensen zelf in beweging komen. Dat zij zich bewust worden van ‘drempels’ om vervolgens oplossingen zoeken om deze weg te nemen.

Met betrekking tot D/doven en slechthorenden in het algemeen en tot het kunnen bezoeken van culturele activiteiten (waar onder muziekevenementen) worden in het rapport de volgende feiten en doelen beschreven:

- Mensen met een beperking doen minder aan cultuur dan mensen zonder beperking.
- Er moeten zo min mogelijk drempels bij bezoek aan restaurant, winkel, museum, concert, natuurgebied of festival ervaren worden.
- Nederlandstalige televisieprogramma's van de NPO moeten voor 95% ondertiteld zijn en programma's van de regionale zenders voor 50%.
- Een aantal programma's moet voorzien zijn van een tolk gebarentaal.

- De overheidswebsite moet toegankelijk zijn voor iedereen.

2.5.1.2 – “Nothing about us without us”

De drempels voor toegankelijkheid, die D/doven en slechthorenden in de culturele sector ervaren, hangen samen met een aantal aspecten. Ten eerste, dat de samenleving is ingericht op horende mensen. Ten tweede, dat Nederlands veelal hun tweede taal is. Veel D/doven en slechthorenden zijn minder vaardig in het lezen ervan. Ten derde, dat ze over weinig culturele voorkennis beschikken. In het dovenonderwijs werd vooral de nadruk gelegd op praten, lezen en rekenen. En ten vierde, dat horenden zich onvoldoende bewust zijn van de mogelijkheden die er zijn om te communiceren met D/doven. Hierdoor voelt een D/dove zich minder welkom. Het zijn dus met name de gevolgen die voortvloeien uit de gehoorbeperking, die een drempel vormen (De Wild, z.d.).

Hoewel de gehele samenleving in actie dient te komen, nemen ervaringsdeskundigen een voorname plaats in in het plan ‘Onbeperkt meedoen’. Zij zijn immers de mensen om wie het gaat, zij zien de wereld vanuit een ander perspectief. De slogan die daarbij gehanteerd wordt, is: “Nothing about us without us” (Rijksoverheid, 2018, p.13).

2.5.1.3 – Van toegankelijkheid naar inclusiviteit

Wanneer de toegankelijkheid voor D/doven en slechthorenden op het sociale vlak en het informatieve vlak verbeterd is, kan er gewerkt gaan worden aan meer inclusiviteit. Onder inclusiviteit wordt verstaan dat iemand een gevoel van veiligheid heeft en dat diegene zich welkom en gerespecteerd voelt in een situatie en dat autonomie ervaren wordt. Hoogleraar Cultuur en Inclusie Liedeke Plate voegt toe dat inclusiviteit nooit ophoudt en dat het begrip constant in beweging blijft vanwege veranderingen in de maatschappij en veranderingen binnen de doelgroep (Van Haeren, 2019).

Een ècht inclusieve setting creëren, is een proces van samenwerken met de doelgroep, een proces van ‘hoor en wederhoor’, van respect en waardering voor elkaars zienswijze en het inzetten van de kracht van diversiteit. Door oog te hebben voor diversiteit, zonder elkaar daarbij de in de welbekende vakjes te stoppen, kan er veel geleerd worden over de specifieke behoeften van de doelgroep (van Noppen, 2019).

Een lastig punt in de discours over diversiteit en inclusie is dat niet alles voor iedereen tegelijkertijd toegankelijk kunt maken. Daarnaast hebben mensen ook hun eigen voorkeuren en willen ze zelf bepaalde evenementen bezoeken (Van Haeren, 2019).

Hieronder worden twee praktijkvoorbeelden uit de muziekwereld beschreven, waarbij de vraag kan worden gesteld of dit wel goede voorbeelden van inclusie zijn.

1. Chance the Rapper is in 2017 de eerste mainstream artiest, die een muziektolk inhuurt voor de duur van zijn gehele tour. Hij wil hiermee bereiken, dat D/dove en slechthorende fans zijn show kunnen bezoeken zonder zich druk te hoeven maken om het vooraf regelen van een tolk. De muziektolk die mee gaat, ziet haar aanwezigheid als kans om inclusie te promoten. Als klap op de vuurpijl geeft de rapper vijftig vrijkaarten op de eerste rij weg aan D/doven en slechthorenden (DeVault, 2019).
2. Tim Akkerman geeft een regulier optreden en op verzoek van een plotsdove man verleent hij medewerking aan de inzet van een muziektolk. De tolken mogen op het podium staan en doen daar hun werk. Tegen het einde van het concert vraagt

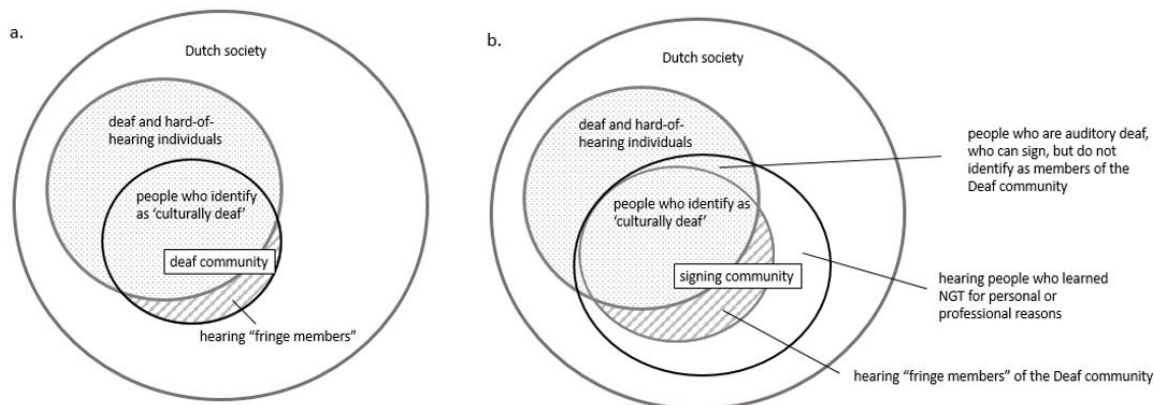
Akkerman de plotsdove man op het podium en richt hij zich met een paar woorden tot hem en de tolken: “Door jouw initiatief staan deze twee prachtige dames, Hanneke en Mirjam... En, ik kan niet meepraten, ik weet niet hoe het voelt en ik weet niet hoe het is. Het enige wat ik wel weet, is dat het voor mij een kleine moeite is om een extra podiumdeel op te zetten, een lichtje, en dat de mensen, die hier vanavond... Ik weet niet eens, hoeveel mensen zijn er eigenlijk hier speciaal hier voor die-eh...? Wauw, hallo, cool... ach daar, super! Ik zeg: “Wie weet, komt dit vaker voor”.” (BNNVARAACADEMY TV, 2019, 07:32-08:24)

Twee artiesten laten zich, met betrekking tot hun D/dove en slechthorende fans, van hun beste kant zien, maar mijns inziens is het eerste voorbeeld geen goed voorbeeld van inclusiviteit en het tweede voorbeeld wel. Aan de hand van de begrippen die bij inclusie horen (gevoel van veiligheid, je welkom weten, respect ervaren en autonomie) toon ik aan waarom. Chance voorziet uit zichzelf in een muziektolk en dat scheelt de D/doven en slechthorenden heel veel werk en daarom zullen zij zich welkom voelen. Echter, het zal bij een aantal concerten zo zijn, dat er geen D/dove mensen aanwezig zijn. Dan staat de tolk voor niets haar werk te doen en daar bereikt de artiest de D/doven en slechthorenden niet mee, maar wel waardering van het horende publiek, vanwege het feit dat hij zich ‘zo goed inzet voor een minderheidsgroep’. Dit verschijnsel wordt ook wel *feel-good diversity* genoemd. Dit gaat ‘over de rug’ van de minderheidsgroep (Hunter, 2015, p.101). Dat is niet echt respectvol te noemen. De rapper doet geen recht aan de autonomie van de D/doven en slechthorenden, omdat zij op deze manier niet zelf kunnen beslissen of ze ondersteuning nodig hebben en zo ja op welke manier. Tenslotte is het geven van vrijkaartjes een goedbedoelde actie, maar hiermee zet je de groep juist apart van de rest en degradeer je hen tot ‘mensen met een beperking’. Akkerman daarentegen gaat de samenwerking aan met de D/dove man, die een muziektolk wil meenemen naar het concert van zijn eigen keuze. Dat betekent autonomie voor de man. Daarnaast spreekt hij de man toe met respect en geeft hij woorden aan het feit, dat hij zelf niet doof is en vanuit zijn horende perspectief niet kan begrijpen waar de behoeften van de man/doelgroep ligt. In alle nederigheid is hij hen met een paar simpele handgrepen van dienst. Waar het in deze situatie enigszins mis gaat, is het feit dat er expliciet aandacht aan de D/dove en slechthorende bezoekers wordt besteed, waardoor zij, niet meer anoniem zijn zoals de rest van de bezoekers.

2.5.1.4 - Diversiteit

Kijken door de ogen van een D/dove of slechthorenden bestaat eigenlijk niet vanwege de grote diversiteit binnen de doelgroep. Vervolgens zorgt diezelfde diversiteit ook veel verschillende zienswijzen op allerlei thema's.

In paragraaf 2.2.2.3 werd Figuur 1 getoond, hier herhaald als Figuur 4a. Figuur 4b laat hier een toevoeging op zien. Niet de D/dovengemeenschap staat in deze benadering centraal, maar de *gebarengemeenschap*. Je kunt in figuur 4b zien op welke manier deze gemeenschap is opgebouwd en hoe deze zich verhoudt tot de Dovengemeenschap.



Figuur 4 – Schematische weergave van de Dovengemeenschap (a) en de gebarengemeenschap (b) (Boers-Visker, 2020, p.48)

Waar de Dovengemeenschap bestaat uit twee groepen: cultureel Doven en fringe members, omvat de gebarengemeenschap vier groepen:

1. cultureel Doven
2. 'fringe members'
3. mensen die doof of slechthorend en gebaren(taal)vaardig zijn, maar zich niet identificeren met de Dovengemeenschap. Hiertoe behoren onder andere mensen die op latere leeftijd doof zijn geworden en graag communiceren in NmG of NGT
4. horende mensen die geïnteresseerd zijn in NGT en zich de taal eigen maken, omdat ze er in privé of werkgerelateerde situatie mee te maken hebben. Hier vallen bijvoorbeeld tolken NGT onder

(Boers-Visker, 2020, pp.45-48)

Het erkennen van deze diversiteit maakt dat ook erkend moet worden dat er binnen de gebarengemeenschap op velerlei manieren naar het tolken van muziek wordt gekeken. Leden van de Dovengemeenschap, zoals gedefinieerd in paragraaf 2.2.2.3, hebben er veelal moeite mee wanneer de NGT, de taal die zo nauw verbonden is met hun cultuur, op een manier wordt gebruikt, die hen niet past. Dat is enerzijds begrijpelijk, omdat het een belangrijk stuk van hun identiteit is, maar anderzijds is het ook jammer, daar er zo veel mensen zijn, die er baat bij en/of plezier in hebben om een muziektolk in te zetten.

Voor de mensen die tot de derde groep van de gebarengemeenschap behoren, zouden veel profijt kunnen hebben van de inzet van een muziektolk. Deze mensen hebben vaak in hun horende verleden op de auditieve manier van muziek kunnen genieten en hier hebben ze mooie herinneringen bij. Nu ze doof zijn geworden, moeten ze afscheid nemen van een belangrijk deel van hun vroegere leven.

Zo ook Egon van Hulst. Hij is plotsdoof en vertelt in een programma van BNN/VARA (BNNVARAACADEMY TV, 2019, 03:44-04:57) hoe erg hij de muziek mist, maar dat hij via de mimiek van muziektolken een andere manier heeft gevonden om muziek met dezelfde intensiteit te kunnen beleven. Voor hem is een concert weer toegankelijk, wanneer hij gebruik kan maken van een muziektolk. Doordat hij zelf kan bepalen waar hij heen gaat, of hij ondersteuning nodig acht en vervolgens zelf kan bepalen welke ondersteuning hij dan in wil zetten, is dat concert op dat moment voor hem inclusief te noemen.

Echter, het feit dat dit concert inclusief is, betekent niet dat de hele muziekindustrie inclusief is met betrekking tot D/doven en slechthorenden. Een muziektolk bij elk concert is niet haalbaar, maar een muziektolk mee mogen nemen wanneer je daar als D/dove of slechthorende voor kiest, zou heel veel verschil maken. Nu is het af en toe best lastig en moet de tolk soms zelfs een eigen kaartje kopen om naar binnen te mogen, aldus muziektolk Hanneke de Raaff in een kort interview in hetzelfde programma als van Hulst (2019, 5:41-6:14).

Richardson (2018, pp.68-69) heeft in Groot Brittannië veldonderzoek gedaan naar de toegankelijkheid van de theaterwereld voor D/doven en slechthorenden. Uit zijn onderzoek zijn twee resultaten naar voren gekomen, die ook toe te passen zijn op het tolken van muziekevenementen.

Ten eerste bleek het, dat het opnemen van de tolk gebarentaal in de scenes op het toneel, voor zowel de D/dove en slechthorende toeschouwers als voor de horende toeschouwers het prettigst was. Voor D/doven bleek het rustgevend te zijn, dat ze zowel het toneelstuk als de tolk in één beeld konden vatten. Ze hoefden niet heen-en-weer te kijken tussen tolk en toneelstuk. Horenden vergeleken de aanwezigheid van de tolk met een poppenspeler; als het verhaal boeit, vergeet je de aanwezigheid van de poppenspeler en stoort het niet. Dit pleit voor een podiumplek voor de muziektolk; D/dove, slechthorende en horende mensen krijgen zo beiden een totaalplaatje en er is tussen beide groepen geen onderscheid.

De tweede uitkomst van Richardsons onderzoek heeft betrekking op de hoeveelheid voorstellingen, die toegankelijk gemaakt zouden moeten worden. Omdat het volgens Richardson voor D/doven en slechthorenden niet haalbaar en ook niet wenselijk is om alle theaterstukken, die er zijn te bezoeken, pleit hij voor het 'strategisch toegankelijk maken van toneelstukken'. Hiermee bedoelt hij, dat voorstellingen bekeken moeten worden vanuit het perspectief van een D/dove of slechthorende. Wanneer blijkt, dat het voor hen een interessante voorstelling is, omdat er bijvoorbeeld veel mime en beweging in zit en/of weinig taal, dan hoeft er pas voor een tolk gezorgd te worden.

In het licht van het VN-verdrag kan hier aan toe gevoegd worden, dat het aanbod niet alleen bekeken moeten worden vanuit het perspectief van een D/dove of slechthorende, maar met een D/dove of slechthorende. In het kader van inclusiviteit is het goed om de autonomie van de D/doven en slechthorenden erbij te betrekken en mag een voorstelling dus pas daadwerkelijk getolkt worden, wanneer een D/dove of slechthorende hier zelf om vraagt.

2.5.2 – Een (muziek)tolk NGT; de normaalste zaak van de wereld

Hoewel D/doven en slechthorenden wettelijk recht hebben op de inzet van een tolk NGT, gebeurt het nog maar zo weinig, dat het horende deel van de Nederlandse samenleving in de praktijk weinig gebarentaal ziet en dus nog niet gewend is van deze vorm van communicatie. Hiervan getuigen momenteel de vele nieuwsitems in de reguliere media en de reacties in de sociale media over de Nederlandse gebarentaal en 'tolk Irma', die sinds de uitbraak van het Coronavirus in maart 2020, wordt ingezet tijdens persconferenties. Deze overweldigende aandacht bewijst dat het inzetten van een tolk NGT nog niet als 'vanzelfsprekend' wordt ervaren.

2.5.2.1 - Tussen kwetsbaarheid en identiteit

Het gegeven dat iemand D/doof of slechthorend is, is niet altijd zichtbaar, omdat niet alle D/dove en slechthorende mensen een gehoorapparaat gebruiken. Hierdoor is de groep niet

altijd zichtbaar in de maatschappij. Voordeel hiervan is dat dove mensen zich onopvallend in de maatschappij kunnen bewegen en niet snel als 'gehandicapt' of 'beperkt' worden bestempeld door horenden. Ook wordt de gebarentaal door de horende meerderheid niet altijd als gelijkwaardig beschouwd en is deze meerderheid zich lang niet altijd bewust van het feit dat een groep D/dove mensen zichzelf identificeert als 'Doof' met de bijbehorende identiteit in de vorm van taal en cultuur.

Toch is het belangrijk dat D/dove mensen zichtbaar worden in de maatschappij en dat ze hun Dove identiteit 'claimen'. Pas wanneer ze dat doen, kan de horende samenleving hen erkennen door hen te geven wat zij nodig hebben; recht op het gebruiken van hun eigen taal en een gelijkwaardigheid. Door hun moedertaal (NGT) te gebruiken en een tolk NGT in te zetten in openbare situaties kunnen D/doven mensen op heel natuurlijke wijze de aandacht vestigen op verschil in communicatie, identiteit en cultuur tussen de horenden- en de D/dovenwereld. Het kan er voor zorgen, dat er bij horende mensen een bewustzijn met betrekking tot D/doven wordt gecreëerd, die verder gaat dan de inzet van gebaren bij baby's, het volgen van een cursus NGT of het ontdekken van de relatie tussen gesproken woordjes en gebaren, wanneer er onverhoopt toch een keer een tolk zichtbaar is (Ellcessor, 2015, pp.587-590).

2.5.2.2 - Het is maar een grapje...

Humor is van alle tijden, van alle culturen en, zeker in tijden van nood, een verbindende factor. Iets nieuws, afwijkends of onbekends uit de dagelijkse samenleving is input voor nieuwe grappen. Helaas gaat dit vaak (onbedoeld) ten koste van (een groep) mensen.

Ellcessor (2015, pp.588-594) schrijft in haar artikel over grappen die gemaakt zijn met betrekking tot de Amerikaanse tolk gebarentaal Lydia Callis. Zij tolkte in 2012 een persconferentie van de New Yorkse burgemeester Bloomberg.

De geïnteresseerde horende kijkers, voor wie het inhoudelijke aspect van de vertolking niet te volgen en niet belangrijk is, focussen zich ter vermaak van zichzelf op de stijl van de tolk. De visueel-manuele modaliteit van gebarentaal staat erg ver van hen en de voor hun bekende auditief-orale manier van communiceren, af. Hierdoor wordt de boodschap uit de context gehaald en ontstaan er grappjes over de, voor D/doven zeer belangrijke, non-manuele signalen zoals mimiek en orale componenten. Vooral deze twee aspecten gebruikt men om een zeer overdreven persiflage te maken van de tolk. Zie Figuur 5. Ook ontstaan er grappen of memes⁸ over haar en opmerkelijkheden uit haar tolkprestatie.

Daarnaast focussen horenden zich op de tolk gebarentaal en maken ze een icoon van haar. Dat lijkt op zichzelf onschuldig en te vallen onder de noemer "Ere wie ere toekomt", maar men gaat hierdoor voorbij aan de jarenlange geschiedenis en het gevecht om erkenning van de doelgroep voor wie ze tolkt. Ook aan de jarenlange toewijding van de tolk om zich de gebarentaal zo goed mogelijk eigen te maken, wordt geen recht gedaan wanneer het tolken wordt gedegradeerd tot een vorm van mime.

Tenslotte worden er vaak opmerkingen gemaakt over de uiterlijke verschijning van de tolk. Die opmerkingen kunnen gaan over haar (on)aantrekkelijke verschijning, maar ook over een lachwekkende combinatie. Denk bijvoorbeeld aan een grote dove Afrikaans uitziende man, die getolkt wordt door een door een 21-jarig net afgestudeerde vrouwelijke tolk. Dat matcht

⁸ Een meme is een komisch filmpje, grappige afbeelding enz. dat of die (al dan niet in aangepaste vorm) massaal wordt gedeeld op internet en zich zo snel verspreidt (Van Dale, z.d.).

qua stijl niet echt en wordt door het onwetende publiek als 'hilarisch' beschouwd, met als gevolg, een nieuwe grap.

De D/doven beoordelen die tolkprestatie van Calis daarentegen als passend, goed-getolkt en gaven een 'Waar maak je je druk om; dit is nou eenmaal haar werk'-reactie, terwijl horenden haar tolkstijl als 'overdreven', 'ongepast' of een 'optreden' bestempelen.



Figuur 5 – Een persiflage op het tolkoptreden van Callis in de talk show van Chelsea Lately (Ellcessor, 2015, p.592).



Figuur 6 – Bekende meme over tolk Irma; het gebaar 'hamsteren' (Venderbosch, 2020).

2.5.2.3 – 'tolk Irma'

De inzet van 'tolk Irma' heeft ervoor gezorgd, dat het bovenstaande proces zich momenteel op exact dezelfde wijze afspeelt in Nederland. Irma van der Sluis maakt de Nederlandse gebarentaal zichtbaar op de nationale televisie. Het Nederlandse horende publiek is dol op haar. Dol op de gebaren die ze maakt en het 'fantastische werk' dat ze doet. Er worden liedjes over haar geschreven, men wil haar 'een lintje' geven, er worden filmpjes en memes (zie Figuur 6) gemaakt en ze zet een 'geweldige prestatie' neer (voor zo ver men dat kan beoordelen natuurlijk...). Ze wordt uitgenodigd voor talkshows en interviews, maar Van der Sluis zit hier niet op te wachten. Ze slaat deze uitnodigingen af of accepteert de uitnodiging enkel indien ze samen met een D/dove mag komen. Ze doet gewoon haar werk, niets meer, niets minder.

Een houding die een tolk NGT past, volgens Henny van der Neut, directeur van de opleiding Leraar/tolk NGT in Utrecht. In het eerste jaar van de opleiding wordt aankomende tolken direct deze houding geleerd. "Het gaat niet om jou, maar het is wel een heel belangrijke rol die je vervult.", aldus Van der Neut. Van der Neut zegt ook echt wel te kunnen lachen om een grapje dat over tolk Irma gemaakt wordt, maar daar zitten duidelijke grenzen aan, want "... gebarentaal is voor ons een serieuze zaak. Niets om te lachen. Zeker in tijden van crisis moet informatie voor iedereen toegankelijk zijn. Dat recht heeft ook de dovengemeenschap. We zijn er trots op dat Irma nu naast Rutte staat, maar dat zou eigenlijk al veel langer gewoon moeten zijn." (Venderbosch, 2020).

De bekendheid van Van der Sluis steekt een beetje bij mensen uit de D/dovengemeenschap. Ze zijn aan de ene kant blij met deze verworven toegankelijkheid, maar dat Van der Sluis daar als willekeurige tolk, alle lof en eer voor krijgt toegezongen, terwijl het verhaal van de D/doven, de jarenlange strijd om erkenning van de Nederlandse Gebarentaal, nergens genoemd wordt, wringt (Klamer, 2020).

Martine Wattel, docent NGT, zegt hierover het volgende: "Irma heeft voor een groot publiek gebarentaal zichtbaar gemaakt. Dat is mooi. Maar dat grote publiek moet zich nu ook

realiseren, dat er achter Irma een gemeenschap van tienduizenden doven en slechthorenden bestaat die allemaal gezien en gehoord willen worden.” (Venderbosch, 2020)

2.5.3 Muziek tolken is een vorm van culturele toe-eigening?

Culturele toe-eigening is een begrip dat in de huidige maatschappij erg actueel is en ook van toepassing is op het tolken van muziek. Daarom wil ik het onderwerp op deze plaats kort bespreken.

Aaliyah Jihad spreekt in haar TedxYouth-talk (z.j.) heel helder over het begrip culturele toe-eigening. Zij stelt dat hier sprake van is, wanneer een dominante meerderheidsgroep bepaalde elementen uit de cultuur van een minderheidsgroep overneemt en deze gebruikt voor eigen gewin, zonder daarbij de afkomst en de waarde van dat element te respecteren. Dit kan heel pijnlijk zijn voor de minderheidsgroep, vooral als blijkt dat de meerderheidsgroep succes heeft met een element uit hun cultuur waar zij vroeger belachelijk om werden gemaakt. Bovendien heeft de minderheidsgroep geen stem in het bepalen van wat wel of geen culturele toe-eigening is (Jihad, 2014, 11:04-11:19).

Om deze definitie in het kader van de scriptie concreet te maken, leg ik de opvatting van Dennis Hoogeveen (Hoogeveen, 2020, p.11) er naast. Hij is van mening dat dit onrechtmatig is en dat dit de van oudsher scheve verhoudingen tussen beide groepen weer op scherp zet en dat, wanneer horenden hier succes mee hebben en profiteren van de kansen die het hen biedt, dit ten koste gaat van de D/doven.

Een begrip dat we in paragraaf 2.2.2.3 al eerder zijn tegengekomen en wat in het verlengde ligt van culturele toe-eigening is audisme (het onderdrukken van D/doven en slechthorenden op basis van een fonocentrische visie op doof-zijn). Het is makkelijk om te zeggen dat de ene groepering de andere onderdrukt, maar het is ook goed om te beseffen, dat er bij de horenden wellicht sprake is van onwetendheid. Wanneer horende mensen niet bekend zijn met de D/dove cultuur, dan kun je niet verwachten dat ze kennis hebben van de regels en afspraken die daarbinnen gelden. Deze onwetendheid van de meerderheidsgroep wordt ook wel ‘hearing privilege’ genoemd. Zoals met elke vorm van discriminatie is het goed om de intentie van een persoon of groep overwegen. Dat zegt soms veel meer dan het uiteindelijke gedrag van een persoon of groep ([Amenajari](#), z.d.).

Er is tussen beide bronnen een punt van overeenkomst te vinden. Zowel Jihad als Hoogeveen zetten in op samenwerking om het contact tussen de twee groeperingen te bevorderen.

Jihad noemt dit *cultural exchange*. Op basis van wederkerigheid en op uitnodiging delen beide groepen stukjes van hun cultureel erfgoed met elkaar. Op die manier is het mogelijk elkaar te leren begrijpen, te respecteren en uiteindelijk elkaar als gelijken te gaan zien. Een prachtig streven, maar, waarschuwt Jihad, de lijn tussen culturele toe-eigening en culturele exchange is erg dun. Daarom is het goed om alert te blijven en jezelf af te vragen aan welke kant van de denkbeeldige lijn je je bevindt.

Hoogeveen is van mening dat het besef van de aanwezigheid van culturele toe-eigening er toe moet leiden, dat zowel D/doven als horenden de situatie begrijpen en dat de meerderheidsgroep de minderheidsgroep tot steun kan zijn. Op die manier zouden zij zich niet geëxploiteerd hoeven voelen. Hij maakt dit verder niet concreet.

Stephen J. Torrence begint in 2014 aan een oprechte zoektocht wanneer hij door de D/dovengemeenschap beschuldigd wordt van culturele toe-eigening. Hij is amateur muzikant en op een gegeven moment wil hij geld verdienen met zijn video's. Hij blikt terug op zijn eigen ontwikkeling, is kritisch op zichzelf en leest zich in. Allemaal om te kijken of hij het met de beschuldigingen eens is of niet en om een besluit te nemen wat hij met zijn hobby wil doen. Uiteindelijk is hij het met de kritiek eens en met een helder geschreven blog zet hij een punt achter het tolken van muziek (Torrence, 2014).

Het is lastig om te bepalen of het tolken van muziek onder culturele toe-eigening valt. Het is sowieso lastig onder te brengen binnen een bepaalde cultuur of kunstvorm, omdat er onderdelen in zitten vanuit verschillende culturen en kunstvormen. Muziek tolken heeft te maken met taal, zowel auditief-oraal als visueel-manueel, met kunstrichtingen als drama en dans, er zit iets in van de D/doven cultuur, maar ook de horende cultuur heeft zijn aandeel. In de loop van de tijd is het tolken van muziek nooit door iemand geclaimd als zijnde 'van hen'. Daarom is het lastig om hier, door welke groep dan ook, eigenaarschap over uit te spreken (Maler, 2012).

2.5.4 Bruggen bouwen

Het 'muzikantwereldje' is vooralsnog een relatief kleine wereld, waarin muzikanten, D/doven en slechthorenden en horende organisaties elkaar kennen. Dit geldt zowel voor de seculiere als voor christelijke muziekwereld.

Dit laatste wordt me duidelijk als ik via Facebook Messenger in gesprek ga met muzikant Sharon van der Borden, die binnen de christelijke muziekscene in Nederland actief is. Zij heeft begin 2019 aan Mozaiek0318 toestemming gevraagd om van een nieuw lied van hen een NGT vertaling te mogen maken en deze op haar Facebook te mogen plaatsen. Deze opname heeft zij opgestuurd naar Mozaiek0318. Daar waren ze er door ontroerd en dat bracht hen op het idee van een samenwerking voor het nieuwe album. Een medewerker van Mozaiek0318 laat mij in een reactie via de mail weten: "Waarom zouden we een album opnemen enkel voor mensen die kunnen horen? We vinden het waardevol dat het album ook te beluisteren/bekijken en te begrijpen is voor mensen die doof of slechthorend zijn. Het past ook precies bij de visie van ons als kerk; 'Je bent welkom zoals je bent'. Uiteindelijk hebben Sharon en Theo [Stoop] onze liederen vertaald, en daar zijn we ontzettend blij mee!" Van der Borden maakt op deze manier deel uit van een unieke samenwerking in Nederland. Omdat zij van mening is, dat het goed is als er ook D/dove mensen, native signers, betrokken zijn bij dit soort projecten, heeft zij contact gelegd met Theo Stoop. Ook werkt ze samen met de christelijke muziekgroep SELA. Ze is daar één van de vaste tolken. Omdat de band weet, dat ze trouwe D/dove fans hebben, plannen ze per tour een paar avonden, waarop het concert getolkt wordt.

Theo Stoop, worship-signer, was dit jaar als 'native signer' te zien tijdens het tolken van 'The Passion' van de EO met de horende tolken Sharon van der Borden en Liesbeth Wulffraat als feeders.

Tina en Paul, een Amerikaans stel, nemen samen muziekfilmpjes met ASL-gebaren op en plaatsen deze op Youtube. Horende fans zijn lovend, maar de D/dovengemeenschap heeft

kritiek. In reactie hierop postten Tina en Paul leuke opmerkingen en willen ze op geen enkele manier contact met D/doven. Elise Whitworth, een dove journaliste, gaat in haar artikel 'Appropriate method for appropriation' (2016) in op dit praktijkvoorbeeld. Ze vindt dat het stel op een andere manier had kunnen reageren, waardoor zij het muziek tolken niet op hoefden te geven en de D/dovengemeenschap zich gehoord zou voelen; een win-win-situatie. Ze hadden met de juiste reactie kunnen laten zien dat ze echt hart hebben voor de D/dovengemeenschap. Ze hadden zelf uit de 'schijnwerpers' moeten stappen en de horenden moeten doorverwijzen naar D/dove artiesten: "Als je al vindt dat wij goed zijn, kijk dan maar eens naar de besten!". Wellicht hadden ze nog een samenwerking aan kunnen gaan met een D/dove artiest of in de leer kunnen gaan bij Signdancers, die native signers zijn. Op die manier hadden ze filmpjes in dit thema kunnen blijven maken. Whitworth adviseert: "Heb begrip voor elkaar, geef elkaar het voordeel van de twijfel dat er in eerste instantie verkeerde beslissingen zijn gemaakt vanuit onwetendheid en zoek dan een manier die voor beide acceptabel is." (Whitworth, 2016).

Eva Westerhoff van Dovenschap pleit voor meer signdancers, die *native signer* zijn. D/dove tolken, die gebarentaal als moedertaal hebben. "De songfestivals van vorige jaren werden door het gastland ook via een livestream aangeboden met een vertaling naar International Sign. De vertaling werd in beeld gedaan door D/dove tolken. Zij werkten samen met een horende tolk die alles voor hun vertaalde." Ze vindt het jammer dat dat nu niet het geval is. "Doven krijgen nu niet de kans om zelf hun eigen gebarentaal te laten zien. De positie van doven in de maatschappij is al zwak, omdat hun beperkingen niet zichtbaar (NOS op 3, 2017). Ook in dit voorbeeld is een samenwerking te ontdekken tussen D/doof en horend.

2.6 Een korte terug- en vooruitblik

Vanuit dit theoretische kader kunnen de volgende deelvragen van mijn onderzoek al beantwoord worden:

- *Wat is een tolk NGT en waarin verschilt dat van een muziektolk/signdancer NGT?*
- *Wat is de muziekbeleving van een D/dove of slechthorende?*
- *Wat heeft de positie van een D/doof persoon in de maatschappij te maken met het kunnen bezoeken van zelfgekozen activiteiten zoals een muziekevenement?*

In het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 3 - Praktijkonderzoek, wordt het onderzoek gepresenteerd, dat antwoord moet geven op de vierde deelvraag:

- *Hoe kijkt een horende bezoeker van een muziekevenement aan tegen de aanwezigheid van dove bezoekers en de inzet van een muziektolk/signdancer NGT?*

3. PRAKTIJKONDERZOEK

Het theoretische kader uit hoofdstuk 2 vormt de basis voor het onderzoek dat ik heb gedaan. In dit hoofdstuk zijn de resultaten van mijn onderzoek naar het antwoord van deelvraag 4 en daarmee mijn hoofdvraag te vinden:

Wat is de mening van horende bezoekers van een concert, festival of ander muziekevenement over de inzet van een muziektolk/signdancer tijdens het muziekevenement dat zij bezoeken? Welke factoren spelen hierbij een rol?

- *Hoe kijkt een horende bezoeker van een muziekevenement aan tegen de aanwezigheid van dove bezoekers en de inzet van een muziektolk/signdancer NGT?*

In paragraaf 3.1 beschrijf ik het onderzoek: welke onderzoeksmethode is er gebruikt, wie zijn de respondenten en hoe zijn de gegevens geanalyseerd. In paragraaf 3.2 beschrijf ik de uitkomsten aan de hand van een aantal thema's.

3.1 Methodologie

In deze paragraaf wordt eerst de onderzoeksopzet beschreven en daarna de uitvoering van het onderzoek. Tevens wordt beschreven hoe de groep respondenten is opgebouwd en hoe de analyses zijn gemaakt.

3.1.1 - Onderzoeksopzet - enquête

Er is voor gekozen om zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek te doen door middel van een enquête met gesloten en open vragen. Het voordeel van deze methode is dat er veel mensen bevraagd kunnen worden en dat zij dit op een zelfgekozen moment en in hun eigen tempo kunnen invullen. Door in de enquête open vragen te verwerken, konden er zo veel mogelijk meningen en ervaringen in zo veel mogelijk verschillende situaties gepeild worden. Hoewel de onderbouwing van een mening of ervaring voor mij de meest belangrijke informatie is, geef ik tevens een aantal kwantitatieve gegevens weer. Hier wil ik mee aan kunnen geven in hoeverre een mening of ervaring veel, dan wel weinig voorkomend was ten opzichte van het geheel aan antwoorden.

De enquête (zie ook bijlage 1) is opgezet in overleg met Jessica de Waard van Facebook actiegroep 'Muziektolk hoort erbij', vervolgens voorgelegd aan mijn toenmalige begeleider Maartje Meulder en de proefversie is ingevuld door een man (43 jaar), twee vrouwen (17 en 18 jaar) en een jongen (15 jaar).

De enquête bestaat uit 29 vragen en de opzet is als volgt:

- vraag 1 t/m 4 zijn algemeen: gender, leeftijd, naam en datum muziekevenement.
- vraag 5 t/m 18 gaan in op de ervaring van de deelnemer tijdens het bezochte evenement en laten de deelnemer nadenken over wat organisatorische zaken.
- vraag 19 t/m 24 gaan over regelgeving omtrent het inzetten van een muziektolk.
- met vraag 25, 26 en 27 wil ik nagaan in hoeverre de ondervraagden bekend zijn met dove mensen en hun muziekbeleving.
- bij vraag 28 en 29 kunnen deelnemers toevoegen wat ze gemist hebben en aangeven of ze de resultaten van het onderzoek willen ontvangen.

De vragenlijst was beschikbaar via Google Forms van 8 februari tot en met 20 maart 2020 en is uitgezet via Facebook en via diverse whatsapp groepen uit mijn eigen netwerk. Daarnaast heb ik drie muziekevenementen bezocht waar ik deelnemers de keuze gaf om de enquête terplekke op papier in te vullen of achteraf via de mail. In de praktijk bleek, dat de papieren enquêtes te omslachtig waren en niet passend bij de setting van een avondje uit. Een lijst met e-mailadressen werkte goed. Ik heb op deze manier ruim 200 e-mailadressen verzameld.

Ten slotte heb ik nog enkele organisaties gemaild, waarvan ik zeker wist dat er weleens een muziektolk was geweest met de vraag of zij mijn enquête ook uit wilden zetten. Dit leverde zeer weinig reacties op.

Mijn doel om ten minste 100 ingevulde vragenlijsten te ontvangen, heb ik met 151 retour ontvangen lijsten ruimschoots gehaald.

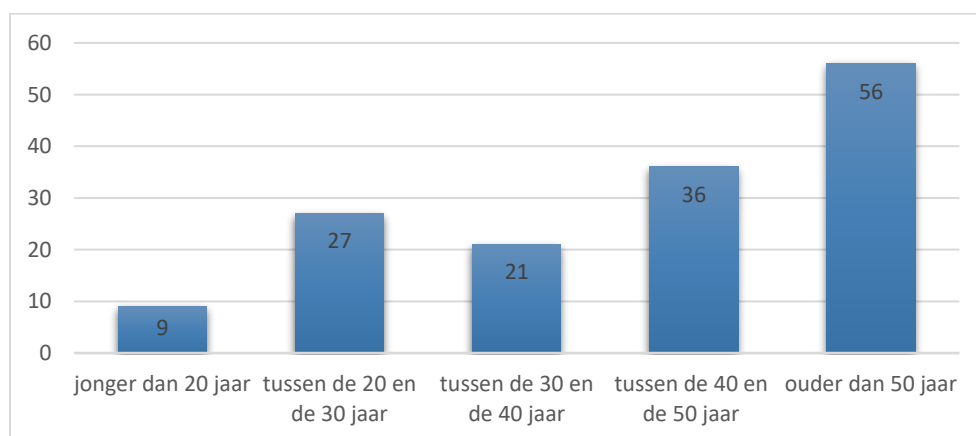
3.1.2 - Respondenten

Zoals in paragraaf 3.1.1 aangeven, is een groot deel van de respondenten geworven door hen aan te spreken op een muziekevenement waar een muziektolk bij aanwezig was. Door 3 heel verschillende muziekevenementen te bezoeken, kon een zo breed mogelijk publiek bevraagd worden.

Op zaterdag 8 februari is het concert van ABBA FEVER in Zoetermeer bezocht, op maandag 10 februari is in Veldhoven de theatermuziekshow van Johnny de Mol, 'Hier is de Mol' bijgewoond en op zaterdag 17 maart zijn de bezoekers het paasconcert van de christelijke muziekgroep SELA in Zwolle uitgenodigd om mee te doen aan de enquête.

Bij het analyseren van de gegevens bleek dat er een zeer groot aandeel 50-plussers aan de enquête heeft deelgenomen (iets meer dan één derde van het totale aantal).

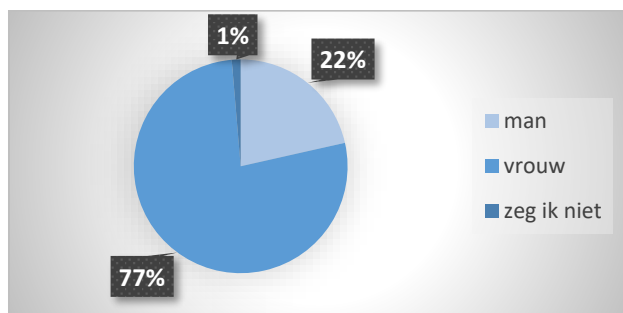
Dit was van te voren niet voorzien, maar is achteraf wellicht te wel verklaren. ABBA is een band uit de jaren '70, dus fans van ABBA zijn nu ca. 60 jaar oud. De show van Johnny de Mol was op een maandagavond. Die avond is voornamelijk geschikt voor mensen die de volgende dag niet hoeven te werken; ook voornamelijk ouder dan 60 jaar. Mogelijk zijn dat redenen waarom de leeftijdsverspreiding zo is opgebouwd. Figuur 7 maakt deze opbouw inzichtelijk.



Figuur 7 – Leeftijdsopbouw respondenten

Geprobeerd is om evenveel mannen als vrouwen te bereiken, maar bij het verzamelen van de adressen bleek al heel snel, dat voornamelijk vrouwen het leuk vinden om enquêtes in te vullen. Zelfs al werden de mannen in gezelschappen rechtstreeks aangesproken, dan nog schreef de vrouw het e-mailadres op. Figuur 8 laat de scheve verhouding tussen mannen en vrouwen goed zien.

Bij het concert van SELA zijn specifiek jonge mensen en mannen aangesproken, maar dat heeft niet veel verschil gemaakt.



Figuur 8 - Verhouding mannelijke en vrouwelijke respondenten

De responses blijken redelijk gelijk verdeeld over de muziekevenementen. Het concert van ABBA FEVER leverde 43 antwoorden op, Johnny de Mol 33 antwoorden en SELA 37.

Via de digitale kanalen die ik heb ingezet, heb ik 36 reacties gekregen met informatie over de volgende muziekevenementen (in alfabetische volgorde): André Hazes (musical), Appelpop, Bevrijdingsfestival, Cats Aglow tributeband, COC True colors , Concert at Sea, Mozaiek0318 (kerkdienst), EO Jongerendag, EO Nederland zingt dag, Gaypride, Koningsdag, Les Chantres (kooroptreden), Op en top vrouw (cabaret), Opwekkingsfestival, Parade (Ellen ten Damme), Popavond Woerden, Roze zaterdag, Stükafest Eindhoven (studentenfestival), Symfonica in Rosso (concert met Paul de Leeuw), Tim Akkerman (concert), Zomerspektakel.

De seculiere evenementen vertegenwoordigen in deze lijst 2/3^e van de antwoorden en 1/3^e van de antwoorden betreffen christelijke evenementen.

3.1.3 - Data-analyse

Van de 151 resultaten zijn twee resultaten niet meegenomen in de uiteindelijke analyse. Uit de antwoorden bleek, dat één deelnemer de enquête heeft ingevuld, terwijl hij/zij geen eigen ervaring met een muziektolk had en bij één deelnemer bleek uit de antwoorden, dat diegene niet tot de doelgroep 'horenden' behoorde. Zo bleven er 149 antwoorden over.

Eén van de respondenten had een heel extreme mening over bepaalde punten. Mogelijk was deze deelnemer D/doof en was zijn/haar mening daarom gekleurd. (zie paragraaf 2.3.1 over het perspectief van sommige doven met betrekking tot muziek) Omdat dit echter niet uit de antwoorden te herleiden was, heb ik deze mening toch meegenomen in het resultaat.

3.2 Resultaten

Vragen die met elkaar samenhangen, zijn geclusterd binnen thema's en vervolgens zijn de toelichtingen verdeeld in categorieën. Heel bijzondere opmerkingen heb zijn apart genoteerd.

In paragraaf 3.2 zijn de kwantitatieve gegevens per thema terug te vinden. Dikwijls in een grafiekje of diagram met daaronder kwalitatieve gegevens, de toelichtingen. Soms staan er nog een aantal illustrerende opmerkingen bij, afkomstig uit de opmerkingen van de respondenten.

3.2.1. – Aanwezigheid van een muziektolk

Bezoekers van de drie evenementen die ik bezocht heb, hadden kunnen weten dat er een muziektolk aanwezig zou zijn, want dat stond op het internet bij de informatie over het optreden. Van alle overige evenementen was dit niet altijd het geval.

Eén derde van alle respondenten was daadwerkelijk op de hoogte van de aanwezigheid van een muziektolk.

Op de vraag of de bezoekers liever van te voren op de hoogte waren geweest van de aanwezigheid van een muziektolk, gaven 18 respondenten aan dat ze dat graag van te voren hadden willen weten. Hier zijn niet echt duidelijke motivaties voor gegeven.

Als deze 18 antwoorden vergeleken worden met de mensen, die aan hebben gegeven op de hoogte te zijn van een muziektolk, dan betekent dit voor dit onderzoek, dat er bij per saldo drie mensen waren, die liever vooraf hadden geweten, dat een muziektolk het evenement toegankelijk zou maken voor D/doven en slechthorenden.

Wat ze met die informatie zouden doen met betrekking tot hun beslissing om wel of niet naar het optreden te gaan, wordt niet duidelijk uit de antwoorden.

Op de vraag of men een evenement wel of niet zou bezoeken omwille van de muziektolk, gaven 139 respondenten aan hun keus niet te laten beïnvloeden door de aanwezigheid van een muziektolk. Hier geven ze motivaties in de volgende categorieën:

‘fijn dat er toegankelijkheid is voor doven/slechthorenden’ 62 Respondenten

‘voor mij niet storend’ 43 Respondenten

‘storend’ 4 Respondenten

Vier respondenten geven aan een muziektolk storend te vinden, maar dat dit voor hen geen reden zou zijn om het evenement niet te bezoeken. Eén van deze respondenten zou zich storen aan de muziektolk, indien deze zichtbaar zou zijn op het podium, 3 van hen geven aan zelf snel afgeleid te zijn en daarom de aanwezigheid van een muziektolk niet te waarderen.

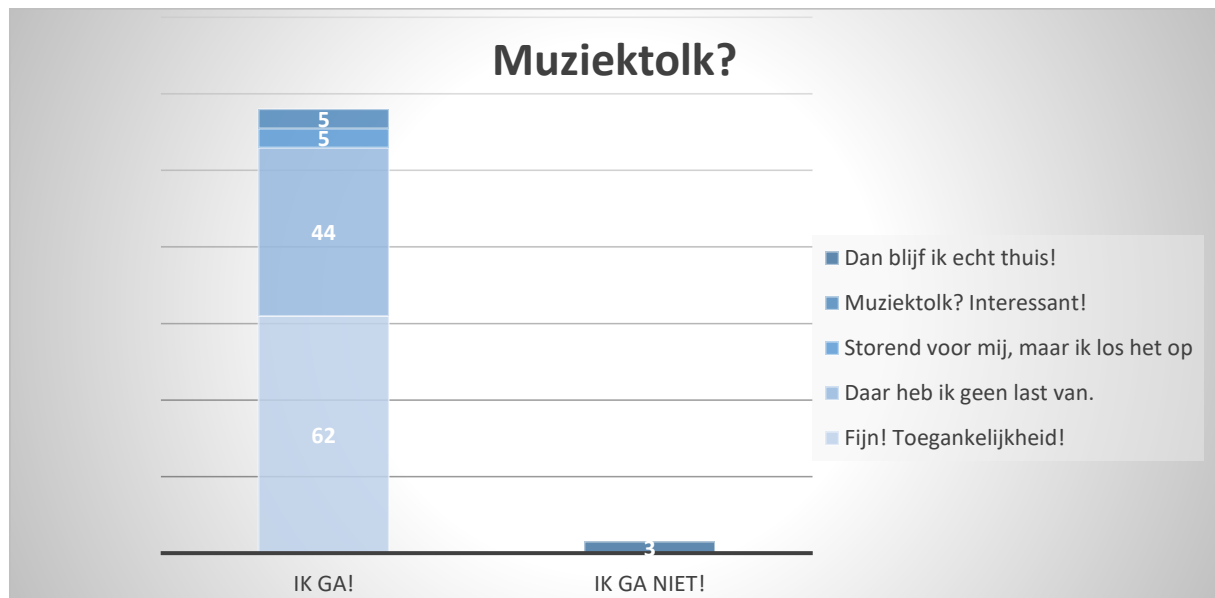
Tien respondenten gaven aan, dat ze zich zouden laten beïnvloeden door de aanwezigheid van een muziektolk. Tegen mijn verwachting in, is die beïnvloeding niet alleen maar negatief.

Bij vijf van zou de wetenschap dat er een muziektolk aanwezig zal zijn bij het evenement hun keuze om hierheen te gaan positief beïnvloeden. Zij zouden juist gaan als ze het weten, omdat ze dan uit kunnen met familie of vrienden die doof/sh zijn ($n=2$) of omdat ze geïnteresseerd zijn in de gebarentaal ($n=3$).

Bij de andere vijf zou deze wetenschap hun keuze negatief beïnvloeden in verband met afleiding tijdens het evenement. Eén deelnemer van deze groep gaf bij het invullen van de enquête aan, dat er uiteindelijk geen sprake van afleiding is geweest en één deelnemer zei toch het evenement te bezoeken, maar dan een plaats te boeken waar zij geen last zou hebben van de tolk.

In feite blijven er dan dus slechts drie mensen over die, in de wetenschap dat er een muziektolk zal zijn, zouden besluiten niet naar het evenement te komen. Dat komt neer op 2% van de ondervraagden.

Bovenstaande is hieronder samengevat in Figuur 9. In hoeverre laten bezoekers van muziekevenementen zich beïnvloeden door de aanwezigheid van een muziektolk en welke motivaties geven ze daarbij?



Figuur 9 – De aanwezigheid van een muziektolk als bepalende factor om wel/niet naar een muziekevenement te gaan

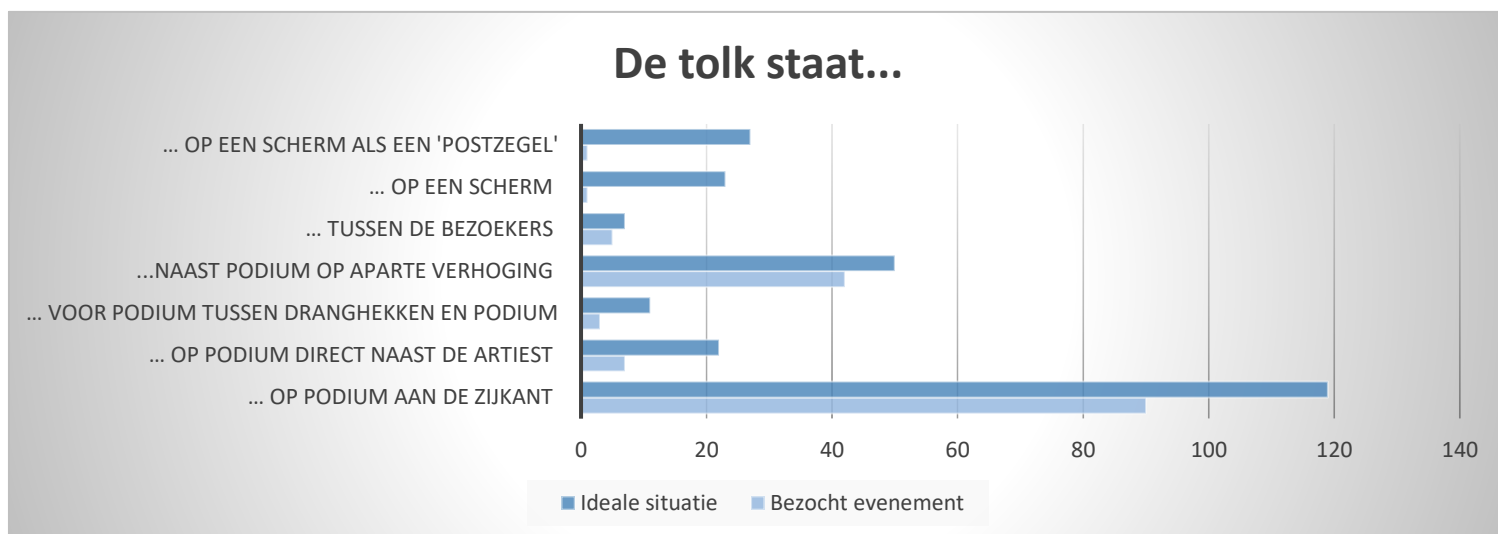
3.2.2 – De plaats van de muziektolk

Zoals beschreven in paragraaf 2.4.3.2 zijn er verschillende plaatsen waar een muziektolk tijdens het evenement zou kunnen staan. De muziektolk aan de zijkant op het podium was tijdens de meeste situaties de praktijk en de meeste respondenten vonden dit een prima plek, zo blijkt ook uit het antwoord op vraag de vraag wat voor hen de meest ideale plek zou zijn voor een muziektolk. Wel gaf men aan dat ze de tolk het liefst niet in hun zichtlijn richting artiest hadden. Een belangrijk aandachtspunt!

Bij de vraag over de ideale situatie mochten de respondenten meerdere antwoorden geven. Dit verklaart, dat in Figuur 10 de donkere balken bij elkaar meer resultaten hebben dan de lichtblauwe balken. Uit deze vraag bleek, dat horende mensen het ook prettig vinden als de tolk een apart podium heeft.

De overige opties zijn minder vaak gekozen. Wellicht omdat deelnemers deze opties nog niet ervaren hebben. De enquête bevatte 2 vragen over de locatie van de tolk, zoals genoemd in paragraaf 2.4.3.2. Eén vraag over de locatie van de tolk tijdens het bezochte evenement en één vraag over de meest ideale locatie volgende de horende bezoeker. Deze twee vragen werden in de enquête niet vlak na elkaar gesteld, dus het antwoord van de eerste vraag heeft het antwoord van de tweede vraag naar alle waarschijnlijkheid niet beïnvloedt.

In Figuur 10 is goed te zien dat de bezoekers van de deze muziekevenementen heel welwillend zijn en de muziektolk op diverse plekken zouden tolereren tijdens het optreden.



Figuur 10 – De plaats van de tolk

Een aantal motivaties bij Figuur 10:

-> “Bij Opwekking staat de tolk in de zaal op een verhoging. Speciaal voor doven zijn er voldoende plekken gereserveerd.”

-> “De plaatsing van de tolk zou ik wel sterk bepalen aan de hand van de grootte van het concert, bij grote concerten is plaatsing op het podium in verband met zichtbaarheid wellicht wel minder wenselijk. Bij dit concert vond ik het daarnaast erg leuk om te zien met hoeveel plezier de tolken hun werk deden.”

-> “Ik zou het fijn vinden als de tolk mijn zicht op het podium niet belemmert. Dat gebeurt soms en is vervelend. Dit vond ik niet terug in de mogelijke antwoorden bij vraag 18. Het hangt voor mij dus van de situatie ter plekke af waar de tolk moet staan.”

3.2.3 – Introductie van de muziektolk

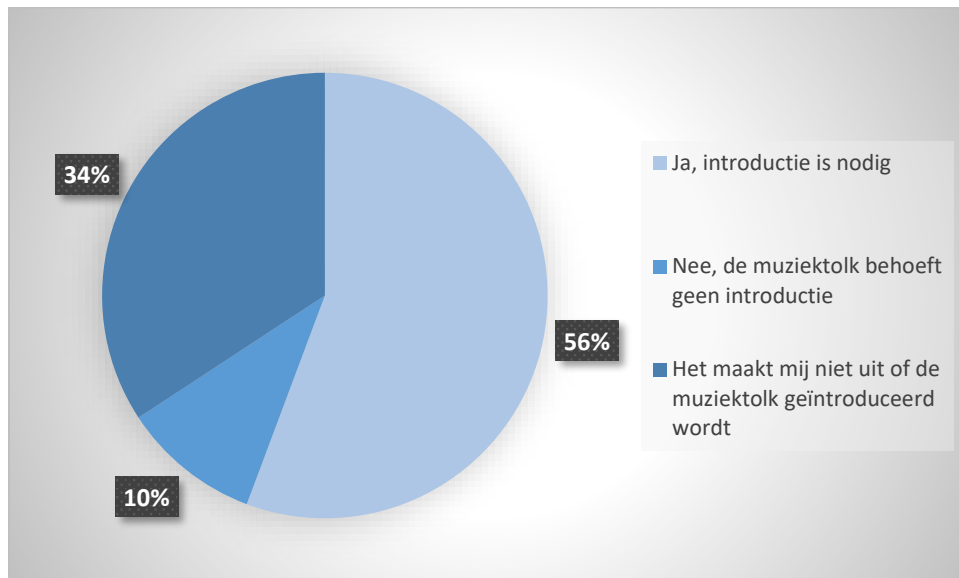
Tijdens de diverse evenementen werd er op verschillende manieren aandacht gegeven aan de aanwezigheid van de muziektolk. Bij ABBA FEVER gebeurde dit niet aan het begin van het concert, maar later kregen zij wel redelijk veel aandacht van de zangers van de band. Toen de bandleden door elkaar werden bedankt voor hun bijdrage aan de avond, werden de muziektolken hierin op dezelfde manier meegenomen. Bij Johnny de Mol werd de muziektolk niet geïntroduceerd, maar later schonk hij wel enige aandacht aan de muziektolk. Bij SELA werden de muziektolken vrijwel aan het begin van het concert geïntroduceerd.

Opvallend is dat respondenten van hetzelfde evenement op de vraag hoe de muziektolken geïntroduceerd werden, verschillende antwoorden hebben gegeven. Wellicht heeft dat te maken met een verschil in beleving of je dit wel of niet opvalt en of je dit al dan niet opslaat in je geheugen.

Het lijkt erop dat de muziektolken tijdens grote evenementen, zoals de EO Jongerendag, Opwekkingsfestival en Concert at Sea en wanneer de muziektolken tussen de bezoekers staan, niet worden geïntroduceerd. Dit zou te maken kunnen hebben met het massale karakter van het evenement, maar misschien ook met het feit dat muziektolken hier al vaker aanwezig zijn en wellicht inmiddels een bekend verschijnsel zijn. Dit is echter niet in het onderzoek meegenomen.

Op kleine, intiemere evenementen, zoals Stückafest en SELA, is er wel een introductie van de muziektolk.

Wanneer de muziektolken op het podium staan, is er doorgaans meer aandacht voor een introductie van de muziektolk.



Figuur 11 – Introductie van de muziektolk

Op de vraag of een muziektolk geïntroduceerd moet worden, reageerde 90% van de respondenten neutraal of positief. Uit de opmerkingen bleek dat de respondenten 'een bedankje aan het eind' ook onder 'introductie van de tolk' verstonden. Uit de reacties bleek in elk geval, dat de horende bezoekers het erg belangrijk vinden, dat de muziektolk ook een blijk van waardering ontvangt voor haar inzet. Figuur 11 laat dit mooi zien.

De motivaties, die bij deze vraag gegeven zijn, zijn niet te categoriseren bij 'ja', 'nee' en 'maakt niet uit', omdat hetzelfde argument soms gebruikt wordt bij alle vier de antwoorden. De opmerkingen zijn bij elkaar gezet in Tabel 1, zodat de motivaties vanuit verschillende invalshoeken inzichtelijker worden.

Tabel 1 – Motivaties van horenden om de muziektolk wel/niet in de show te introduceren en/of bedanken.

	(Uitleg) horende bezoekers	Dienst D/dove bezoekers	Deel van de show	Toegankelijkheid
Ja	Anders begrijpen bezoekers niet wie hij/zij is en wat ze doet Fenomeen 'muziektolk' is nog onbekend	Zo weten de dove mensen waar ze moeten zijn voor de tolk	De muziektolk is ook een soort artiest Respect voor de muziektolk Persoonlijker Ik vond het bij deze voorstelling vreemd dat de tolken niet bedankt werden voor hun werk. Ik vind echt dat zij deel uitmaken van de show en hiervoor ook bedankt mogen worden voor het publiek.	Toegankelijkheid is positief, dus geef er aandacht aan
Geen mening	Wordt vanzelf wel duidelijk waarom de tolk er is; iedereen snapt dat	Voor de dove mensen is dat wellicht fijn	Niet nodig als niet iedereen de tolk kan zien, anders wel, gelijke introductie als artiest	Voor de dove mensen is het misschien juist niet fijn als de aandacht er op gevestigd wordt. Misschien is introductie nu nog nodig, omdat fenomeen 'muziektolk' nog relatief onbekend is. Later, als het normaal is, is het misschien niet meer nodig.
Nee	Een opmerking over de muziektolk zou storend zijn voor de show		Aan het eind bedanken, net als de bandleden, is genoeg De artiest mag zelf weten hoeveel aandacht er uit gaat naar de tolk	De muziektolk is geen onderdeel van de show. Maakt het concert slechts toegankelijk voor doven en slechthorenden De aanwezigheid tolk zou gewoon moeten zijn

3.2.4 – Muziektolk en de horende bezoeker

De hoofdvraag van mijn onderzoek gaat over de mening van de horende bezoeker van een muziekevenement over de inzet van een muziektolk. De informatie uit deze paragraaf is van groot belang om daar antwoord te kunnen geven.

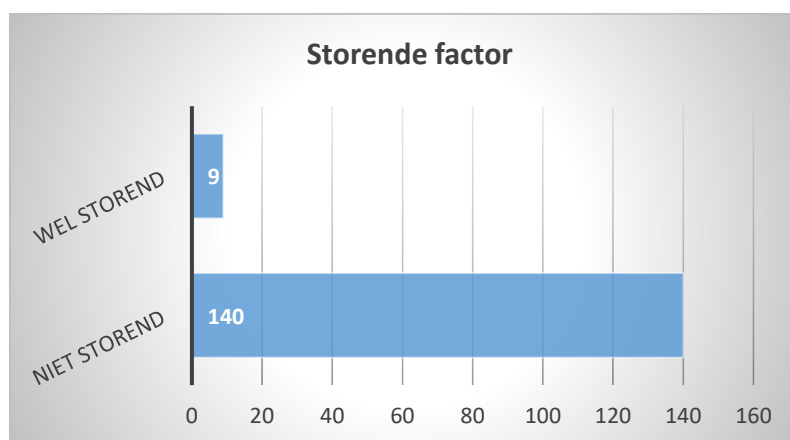
Ik wil graag weten of de aanwezigheid van de muziektolk het gevoel van de horende bezoeker positief dan wel negatief beïnvloedt en daarom vraag ik de respondenten naar de volgende

drie factoren: 1) is de aanwezigheid van de muziektolk storend, 2) heeft de aanwezigheid van de muziektolk een toegevoegde waarde en 3) ervaart u een emotie bij de aanwezigheid van de muziektolk.

3.2.4.1 – De muziektolk als storende factor?

Voor bijna alle respondenten geldt, dat de muziektolk niet als storend wordt ervaren. Zie Figuur 12. Ruim twee derde van de respondenten geeft hierbij een toelichting. Ongeveer de helft daarvan geeft een neutraal positieve toelichting: 'de muziektolk staat niet in het middelpunt' en 'ik zie haar niet'. De andere helft is ook positief en geeft zelfs aan dat het hen iets 'extra's' geeft: 'het is juist leuk om naar te kijken', 'een toevoeging' en 'waardvol'.

Een zeer klein deel van de respondenten geeft aan muziektolken storend (kunnen) zijn. Eén reactie is echt negatief: 'het is maar voor een enkeling van belang'. Iemand anders zei: 'Het fascineert me, dus dan wil ik naar de muziektolk kijken, maar ik kom eigenlijk voor de artiest'. Die reactie werd door nog zes andere respondenten soortgelijk verwoord. Het lijkt te gaan om mensen die zelf moeite hebben met hun aandacht ergens bij houden. Al gaf één van de ondervraagden wel eerlijk toe, dat het nieuwtje er op een gegeven moment af was en dat de afleiding toen ook minder werd. De volgende opmerking moet echt wel gelden als aandachtspunt: 'Ik vind het belangrijk dat het er is maar heb er zelf ook last van door concentratieproblemen, en met beide moet rekening worden gehouden.' Een laatste onderbouwing had betrekking op het feit dat het hinderlijk kan zijn als de muziektolk in het blikveld richting artiest staat.



Figuur 12 - Effect van de tolk op de horende bezoeker: storende factor?

3.2.4.2 – De muziektolk als toevoeging?

Een kleine twee derde van de respondenten vindt dat de muziektolk niets aan hun eigen muziekbeleving toevoegt. 'Ik ben horend, ik snap er niks van', is de meest gelezen reactie. Toch zijn er veel respondenten, 29 van de 93, die hier wel de toegankelijkheid op prijs stellen en dat noemen.

Ruim een derde van de respondenten zegt voor zijn/haar eigen muziekbeleving een toegevoegde waarde te ervaren in de aanwezigheid van een muziektolk. Voor iets meer dan de helft van deze groep gaat het dan om de fascinatie met betrekking tot de muziektolk en de Nederlandse Gebarentaal. "Bij het concert waar ik was, stond de tolk zo laag dat ik haar alleen kon zien als het publiek zat. Ik zat ook niet in het 'doven en slechthorenden-vak'. Als zij ten

hoogte van het achtergrondkoor had gestaan, had ik haar steeds kunnen volgen. Dat vond ik jammer. Er waren 4 schermen. Ik zou het mooi vinden als op een daarvan een doventolk te zien zou zijn. Met de tekst van het lied erbij.”, aldus één van de respondenten.

De andere helft van deze groep ervaart de toegevoegde waarde in de toegankelijke situatie; samen feesten/vieren met de D/doven en slechthorende mensen.

Twee Respondenten maken in hun toelichting een opmerking over ‘lachen om de tolk’ en ‘komische gebaren’.

Het is opvallend dat, zowel respondenten die de muziektolk als toegevoegde waarde ervaren, als respondenten die voor zichzelf geen toegevoegde waarde zien, de toegankelijkheid, die door de inzet van een muziektolk gecreëerd wordt, belangrijk vinden. In totaal zijn dat 53 respondenten; iets meer dan een derde van alle respondenten.



Figuur 13 - Effect van de tolk op de horende bezoeker: toegevoegde waarde?

3.2.4.3 – De muziektolk en emoties

Het tolken van de muziek levert soms emotionele reacties op. Bij D/doven en slechthorenden, maar ook bij horende mensen. Ik ben benieuwd welke emoties dit zijn en wat die emotie uitlokt.

Een klein aantal respondenten ($n=15$) gaf aan totaal geen emotie bij zichzelf op te merken naar aanleiding van de muziektolk.

Een nog kleiner aantal respondenten ($n=10$) gaf aan negatieve gevoelens te hebben bij het zien van de muziektolk. De meeste negatieve reactie (acht van de tien) waren terug te leiden naar de term ‘lachwekkend’. Eén respondent gaf aan dat “het niet netjes was, dat we hebben gelachen om de muziektolk. Toen we gewend waren aan de tolk, ging het lachen over.” Drie respondenten lichtten toe dat ze de expressie, de gebaren en/of bewegingen van de muziektolk grappig vonden. Vijf respondenten, gaven toe te hebben gelachen, maar dat deed niets af aan de bewondering die ze hadden voor de vaardigheden van de tolk.

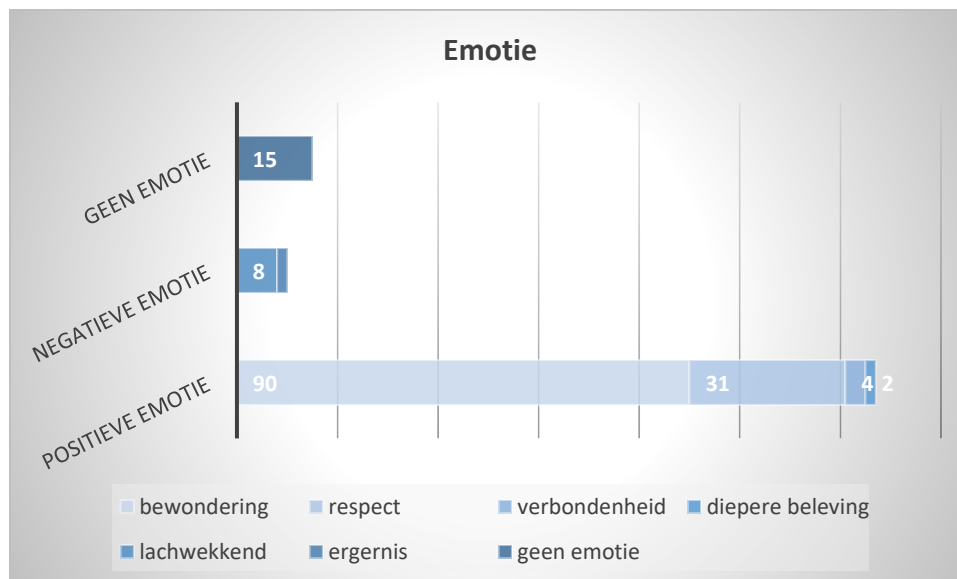
Twee van de tien reacties hadden betrekking op de emoties ergernis/irritatie. Hoewel een van de twee respondenten wel bewondering uitsprak voor de manier waarop de muziektolk aan het werk was, vond diegene de “manier van tolken” erg overdreven. De andere reactie was van de in paragraaf 3.1.3 genoemde respondent, die op alle vlakken extreem negatief was. Hij omschreef het werk van de muziektolk als “Niet relevant en storend voor overgrote meerderheid.”.

Bij het analyseren van de positieve emoties (bewondering, respect, verbondenheid en diepere beleving), bleek dat de toelichtende opmerkingen meer waarde hadden dan de gevoelens zelf. Ik heb die opmerkingen verdeeld in drie categorieën. Het positieve gevoel heeft een relatie met:

- 1) de vaardigheid/werk/inzet van de muziektolk (75 respondenten)
- 2) de Nederlandse Gebarentaal (21 respondenten)
- 3) de toegankelijkheid voor doven (17 respondenten)

Een opmerking die representatief is voor heel veel opmerkingen die over de tolk gemaakt zijn, is de volgende: “Chapeau voor de 2 meiden die op die avond opgetreden hebben! Ze deden het super goed, met veel gevoel, goede dansmoves etc.”

Tenslotte nog een opmerking van een respondent, die onder te brengen is onder het kopje ‘toegankelijkheid’, maar die zo specifiek is, dat ik hem hier apart benoem: “Respect om ondanks beperkingen toch te gaan genieten van evenementen, terwijl het voor anderen door de tolk zo duidelijk is. De beperking wordt wel onder een vergrootglas gelegd...” In paragraaf 4.2 kom ik op deze opmerking terug.



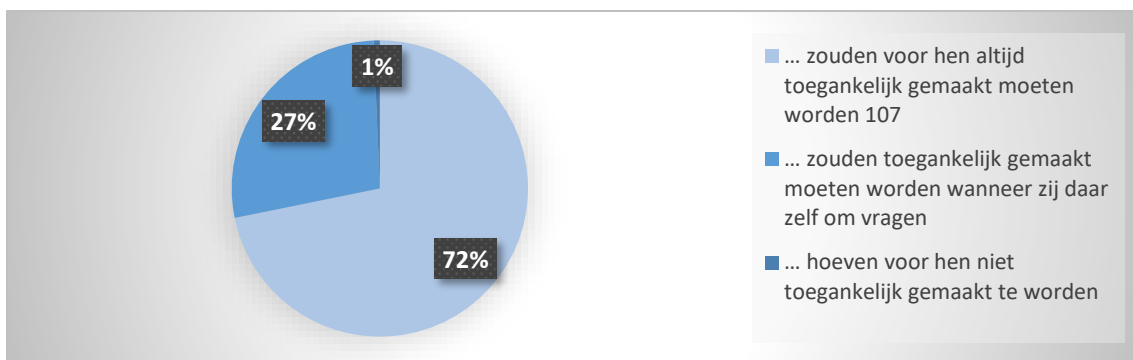
Figuur 14 - Effect van de tolk op de horende bezoeker: emotie?

3.2.5 – Toegankelijkheid; regelingen rondom het inzetten van een muziektolk.

Toegankelijkheid is een actueel begrip waar veel over gesproken wordt, maar hoe krijgen we toegankelijkheid voor D/doven en slechthorenden in de praktijk voor elkaar? Wat moet er volgens horenden precies toegankelijk gemaakt worden en hoe zit het met de financiën? Opvallend is dat er in dit stuk van de enquête veel suggesties werden gedaan door de horenden. Men is niet echt op de hoogte van regelingen die er zijn en dat maakte dat de antwoorden heel divers zijn.

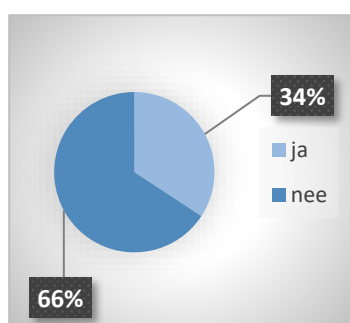
Ten eerste is het belangrijk om helder te krijgen in hoeverre horende mensen vinden dat muziekevenementen toegankelijk moeten zijn voor D/doven en slechthorenden. Bereidheid komt altijd voor de praktische kant. In Figuur 15 is te zien dat bijna iedereen vindt dat de toegankelijkheid er moet zijn. Het grootste deel vindt dat de toegankelijkheid er altijd moet zijn, een kleiner deel vindt het genoeg als er toegankelijkheid gecreëerd kan worden op het moment dat D/doven en/of slechthorenden hier zelf om vragen.

Een reactie was de volgende: “Doventolk prima en zou standaard bij elk concert of evenement moeten zijn. Het moet echter niet storend zijn voor de rest van de bezoekers. Die komen voor een ontspannen avond en betalen daarvoor vaak veel geld. Dan zit je niet te wachten op een persoon die staat te gebaren naast de artiest(en) op het podium voor een paar mensen. Zorg dan voor een subtiele oplossing, die voldoende is voor een dove en niet storend voor de rest.”



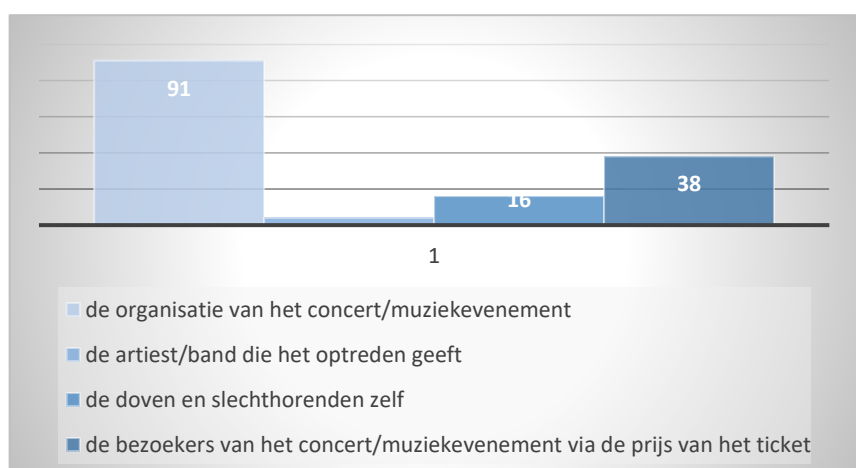
Figuur 15 – Gewenste mate van toegankelijkheid van muziekevenementen voor D/doven en slechthorenden volgens horende bezoekers van dergelijke evenementen.

De inzet van de een tolk kost uiteraard geld. D/doven betalen deze kosten vaak van hun privé-tolkuren (zie paragraaf 2.1.3), maar is dat eigenlijk wel terecht? Hoe zou de vergoeding van de inzet van een muziektolk anders geregeld kunnen worden, volgens de horende bezoekers? Figuur 16 en 17 laten de mening van de horenden hierover zien.



Figuur 16

Figuur 17



Figuur 16 – Doven moeten muziektolk van privé-tolkuren betalen

Figuur 17 – Op deze manier kunnen de kosten van een muziektolk betaald worden

Ongeveer een derde van de respondenten vindt dat D/doven en slechthorenden hun eigen tolkuren in moeten zetten om een muziektolk mee te nemen naar een

muziekevenement. 'De muziektolk komt voor hen' en 'Ik weet niets van een andere regeling' zijn de motivaties voor deze mening.

Twee derde van de respondenten vindt het niet terecht dat D/doven en slechthorenden deze kosten via hun tolkuren moeten dragen. In de toelichtingen worden er heel veel ideeën geopperd:

De organisatie moet deze kosten betalen

- met een grotere groep doven komen
- doven moeten zelf van te voren aangeven dat ze er zullen zijn, pas dan wordt er een muziektolk geregeld
- de kosten van de tolk zouden van hun entreekaart kunnen worden afgetrokken

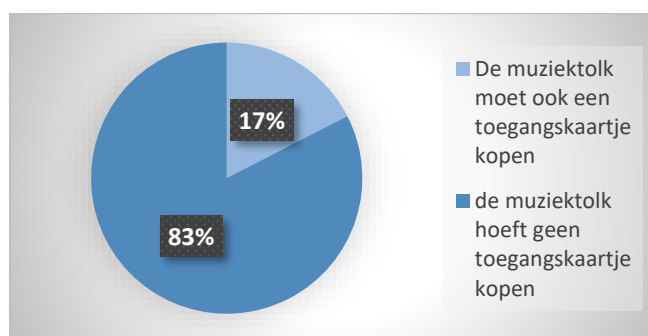
De overheid zou moeten voorzien, want toegankelijkheid is een recht

- is hun handicap niet al zwaar genoeg?
- doof-zijn is geen keuze
- iedereen moet van muziek kunnen genieten
- oneerlijk, dat zijn voor hen dubbele kosten voor hetzelfde concert
- Ze hebben vast geen onbeperkte tolkuren

Een aantal opmerkingen die het vermelden waard zijn

-> "Ik vind het zeer goed dat voorstellingen voor een breder publiek beschikbaar worden gemaakt. Ik heb echter persoonlijk geen ervaring met de kosten die het met zich meebrengt om een tolk in te zetten en vind het dan ook lastig te beantwoorden voor wiens rekening deze kosten moeten komen. Als iedere bezoeker een euro extra moet betalen voor de inzet van een tolk, dan zou ik daar geen moeite mee hebben. Zou dit bijvoorbeeld 5 euro zijn per bezoeker, dan zou ik dat - denk ik - veel vinden in relatie tot het (waarschijnlijk) beperkt aantal slechthorenden in een zaal."

-> "Wat betreft bijdragen aan kosten zou er een verdeling gemaakt kunnen worden tussen organisatie/artiest/bezoekers/doven, dus niet 1 partij die voor de kosten opdraait."



Figuur 18 – Toegangkaartje voor de muziektolk?

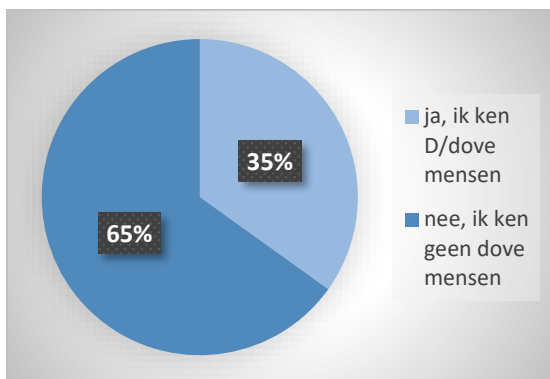
In paragraaf 2.5.1.4 wordt aangegeven dat muziektolken op dit moment soms zelf een kaartje moeten kopen om te worden toegelaten tot het evenement waar ze tolken. In Figuur 18 is te zien dat 17% van de horende bezoekers vindt, dat een muziektolk een kaartje moet kopen om te tolken op tijdens een concert of muziekevenement. De volgende redenen worden gegeven: 'muziektolk luistert ook mee', 'muziektolk is ook een bezoeker', 'rolstoelbegeleiders moeten soms ook een kaartje kopen' en 'de aanwezigheid van een muziektolk kost de organisatie ook een zitplaats'.

83% van de respondenten vindt het onterecht als de muziektolk moet betalen voor een ticket. Dit is de toelichting hiervoor: 'de muziektolk is aan het werk (net als bar- en

garderobepersoneel)', 'organisaties faciliteren ook andere vormen van begeleiding van mensen met een beperking (rolstoelbegeleider, geleidenhond, etc.), dus dit moet ook gefaciliteerd worden', 'belachelijk', en 'oneerlijk'.

3.2.6 - Kennis van horenden ten aanzien van D/doven en hun muziekbeleving

Tenslotte heb ik vragen gesteld om te verifiëren in hoeverre ik te maken heb met mensen van buiten de gebarengemeenschap, om zo na te gaan of mensen al dan geen persoonlijk belang hebben bij de inzet van een muziektolk.



Figuur 19 – Horenden kennen D/dove mensen

Iets meer dan een derde van de respondenten kent dove mensen. Dat is een opmerkelijk hoge uitkomst. De vraag richtte zich op familie, vrienden en werk en veronderstelt dus een regelmatige omgang met die dove mensen. Het zou kunnen dat respondenten ook 'ja' hebben ingevuld als ze niet regelmatig met dove mensen omgaan, maar alleen van iemand weten dat hij/zij doof is.

Aan de andere kant is het ook mogelijk, dat respondenten het begrip 'dove mensen' hebben ingevuld met een jongere die lawaaidooft of een bejaard persoon in hun omgeving die ouderdomsdooft. Deze mensen gebruiken over het algemeen geen NGT en zetten ook geen muziektolk in en verschillen dus duidelijk van de groep 'doven', zoals beschreven in paragraaf 2.5.1.4.

Horenden vertellen waarom zij denken dat D/doven en slechthorenden naar een muziekevenement/concert gaan:

- om dezelfde reden als niet-doven
- omdat zij het evenement willen beleven
- omdat zij van muziek houden
- omdat zij de bas en de trillingen van de muziek voelen
- omdat zij van de sfeer tijdens het evenement houden
- om sociale redenen, om onder de mensen te komen

Op de vraag of mensen nog iets gemist hadden in de enquête, kreeg ik één opmerking van een respondent die, gezien de formulering van zijn/haar antwoord, hoogstwaarschijnlijk bekend is met D/doven en muziektolken en hier een duidelijke mening over heeft. Het was van de respondent die reeds aangehaald is in paragraaf 3.1.3.

"Ja, een toelichting waarom er zoveel verdeeldheid is onder doven en slechthorenden. Ook een onderzoek als dit komt voort uit frustratie bij cultureel doven die niet willen erkennen dat ze slechts een minderheid zijn onder doven en slechthorenden."

3.2.7 - Overige opmerkingen van respondenten

Hieronder heb staan nog een aantal losse opmerkingen van respondenten. Deze opmerkingen konden nergens anders geplaatst worden, maar ze zijn wel waardevol, omdat ze laten zien dat veel horende bezoekers een open houding hebben richting D/dove en slechthorende bezoekers van muziekevenementen. Bovendien zijn ze geïnteresseerd in de andere kant van het verhaal; het verhaal van de D/doven en slechthorenden.

Opmerkingen met betrekking tot een open houding van horende bezoekers:

Zes keer werd eenzelfde soort opmerking geplaatst: “Hoop dat er steeds meer evenementen zijn toegankelijk voor doof/sh en door het inzetten van een tolk zijn we op de goeie weg.”

“Ik hoop dat het jullie lukt om een gestandaardiseerd systeem op te zetten.”

”👍. Succes en draag je steentje bij aan de acceptatie.”

“Mooi initiatief!”

Opmerkingen met betrekking tot interesse in de andere kant van het verhaal:

“Hoe groot is de doelgroep waarover wij het hebben? Waarom bezoeken zij deze concerten?”

“Ik ben niet heel bekend met de 'dovenwereld'. Ik heb niet iets gemist. Ik ben best wel benieuwd hoe dove mensen het ervaren.”

En een waarschuwing:

“Waarom moet de muziek altijd zo hard aan staan! Dit is zo schadelijk voor het gehoor van iedereen! KNO artsen waarschuwen al heel lang! Zelf draag ik oordoppen als de muziek te hard staat.”

Met de resultaten van het praktijkonderzoek zijn nu alle onderzoeksvragen beantwoord. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten samengevat en bediscussieerd.

4. DISCUSSIE EN CONCLUSIE

In dit finale hoofdstuk wordt teruggekeken op de vragen, die bij de inleiding gesteld zijn:

Wat is de mening van horende bezoekers van een concert, festival of ander muziekevenement over de inzet van een muziektolk/signdancer tijdens het muziekevenement dat zij bezoeken? Welke factoren spelen hierbij een rol?

De volgende deelvragen moeten hierbij zijn beantwoord:

- *Wat is een tolk NGT en waarin verschilt dat van een muziektolk/signdancer NGT?*
- *Wat is de muziekbeleving van een D/dove of slechthorende?*
- *Wat heeft de positie van een D/doof persoon in de maatschappij te maken met het kunnen bezoeken van zelfgekozen activiteiten zoals een muziekevenement?*
- *Hoe kijkt een horende bezoeker van een muziekevenement aan tegen de aanwezigheid van dove bezoekers en de inzet van een muziektolk/signdancer NGT?*

Vanuit de literatuur en/of het onderzoek is hier meer over duidelijk geworden. De gewonnen informatie wordt in dit hoofdstuk gebruikt om de vragen van een antwoord te voorzien. Daarnaast wordt de theorie met de resultaten van het onderzoek vergeleken in paragraaf 4.2, worden de limitaties van het onderzoek besproken in paragraaf 4.3, de implicaties van het onderzoek in paragraaf 4.4 beschreven en in paragraaf 4.5 is een korte conclusie te vinden.

4.1 Samenvatting van de resultaten

Bezoekers van een muziekevenement blijken erg coulant te zijn met betrekking tot de inzet van een muziektolk tijdens een optreden.

Zij vinden het fijn voor D/doven en slechthorenden, dat zij op deze manier deel kunnen nemen aan een regulier evenement. Bijna 100% van de ondervraagden vindt het een goede manier van toegankelijk zijn. 30% hiervan vindt het belangrijk dat deze toegankelijkheid er is op aanvraag van de D/doven en slechthorenden, de rest vindt dat die toegankelijkheid er altijd moet zijn. Ook met betrekking tot de kosten van de muziektolk zijn de bezoekers ruimdenkend; de meerderheid vindt dat de kosten van een muziektolk, zeker bij grotere evenementen, toekomen aan de organisatie van een evenement en opgenomen kunnen worden in bijvoorbeeld de ticketprijs. Zo draagt iedereen een heel klein beetje bij en betalen D/doven en slechthorenden niet onredelijk veel voor een bezoek aan hetzelfde evenement. Volgens 80% van de bezoekers is het onjuist om de muziektolk een eigen toegangskaartje te laten betalen.

Slechts drie van de 149 bezoekers (2%) zou niet naar een muziekevenement komen als ze van te voren weten dat er een muziektolk op het podium staat. Ruim 90% van de bezoekers ervaart de muziektolk niet als storend. Ze vinden het vaak iets toevoegen aan hun eigen muziekbeleving (ca. een derde van de bezoekers) en ze krijgen er een positief gevoel bij. Dit positieve gevoel heeft te maken met respect en bewondering voor de tolk, waardering voor het inclusieve karakter van het evenement of met de gebarentaal. Zijn bezoekers minder positief, dan heeft het vaak met afleiding te maken, omdat de bezoeker zelf moeite heeft met het vasthouden van aandacht of het feit dat de tolk in hun zichtlijn richting artiest staat.

90% van de bezoekers vindt het terecht als de artiest ook even aandacht besteedt aan de werkzaamheden van de muziektolk. Voor veel mensen zijn muziektolken gelijk aan de bandleden; ze zijn onderdeel van de show, maken de show toegankelijk

4.2 Overeenkomsten en verschillen met de literatuur

4.2.1 – Overeenkomsten

In het theoretische gedeelte is in paragraaf 2.1.5 besproken, dat een tolk onopvallend aanwezig dient te zijn in een situatie. Voor een muziektolk die op het podium staat of op een scherm te zien is, wordt dat vrij lastig. In paragraaf 2.5.2.1 heeft Ellcessor (2015) het over de gevolgen van (on)opvallendheid van de gebarentaal. Aan de ene kant kan het de doelgroep kwetsbaar, mikpunt van spot maken, als ze door de aanwezigheid van de tolk zo zichtbaar zijn, maar aan de andere kant is die zichtbaarheid juist nodig om bewustzijn met betrekking tot D/doof-zijn en gebarentaal te creëren bij horenden.

Vanuit de resultaten van het onderzoek wordt deze schijnbare tegenstrijdigheid door de respondenten onbewust bevestigd. Er zijn reacties van horende bezoekers die gaan over het 'lachen om de bewegingen en gebaren van de muziektolk' en 'de overdreven manier waarop de muziektolk aan het tolken was' (paragraaf 3.2.4.3). Horenden maken hiermee de taal en de doelgroep belachelijk en weten niet dat de 'overdreven manier' gelijk staat aan de intonatie die een stem heeft en daarmee daadwerkelijk deel uitmaakt van de gebarentaal. Aan de andere kant waren er mensen die zich juist heel erg bewust waren van het feit dat de D/doven en slechthorenden wel deel konden nemen aan dit reguliere evenement, maar alles behalve anoniem waren door o.a. de aanwezigheid van de muziektolk. In paragraaf 3.2.2 vermeldt een respondent dat er bij een evenement plaatsen gereserveerd zijn speciaal voor D/doven. In paragraaf 3.2.3 gaat het over de aandacht die er gegeven moet worden aan de muziektolk en daarop zegt een respondent: "Voor dove mensen is het misschien juist niet fijn als de aandacht erop gevestigd wordt."

Eén van de bezoekers verwoordt het bovenstaande in paragraaf 3.2.4.3 heel treffend met de woorden: "Respect om ondanks beperkingen toch te gaan genieten van evenementen, terwijl het voor anderen door de tolk zo duidelijk is. De beperking wordt wel onder een vergrootglas gelegd..."

Ellcessor (2015) zegt in de literatuur, dat D/doven hun eigen identiteit moeten claimen, alvorens horenden die identiteit kunnen erkennen en hun kunnen geven wat ze nodig hebben. Een aantal horende bezoekers, die hadden aangegeven te hebben gelachen om de tolk, gaven D/doven die erkenning in de enquête direct. Ze kwamen op het lachen terug door te zeggen 'dat hun gedrag niet netjes was geweest' of 'dat ze merken dat ze niet meer hoefden te lachen, toen het nieuwtje er vanaf was'. Ook zijn er heel veel horende bezoekers die in paragraaf 3.2.3 aangeven dat 'de introductie van een muziektolk nu nog nodig is, omdat het een nog relatief onbekend fenomeen is, maar dat dat over een tijdje hopelijke niet meer nodig is, als de inzet van een muziektolk heel normaal is.'

4.2.2 – Verschillen

Uit paragraaf 2.2 van deze scriptie blijkt dat de relatie tussen D/doven en horenden vanuit de geschiedenis een relatie is van minderheids-/meerderheidscultuur. In reactie hierop maken D/doven zich tegenwoordig sterk voor hun eigen taal en cultuur. Het door Nederland erkende

VN-verdrag maakt deze reactie nog meer legitiem dan hij al was. Met de slogan “Nothing about us, without us” denkt ‘D/doof Nederland’ mee in het toegankelijk maken van de maatschappij. Er is echter wel een duidelijke tweedeling zichtbaar in hoe de D/doven in Nederland meedenken. Het ene deel, de Dovengemeenschap, wil graag alles in eigen hand houden en toegankelijkheid regelen op basis van eigen voorwaarden, terwijl het andere deel, de Gebarengemeenschap, bewust samenwerking zoekt met horenden (paragraaf 2.5.1).

‘Muziek tolken’ is één van de onderwerpen, die deze twee invalshoeken op scherp zet. Over het algemeen kun je stellen dat de Dovengemeenschap niet zo’n liefhebber is van muziek tolken, zeker niet wanneer het horende muziektolken betreft. Horende muziektolken maken voor hun eigen gewin gebruik van de Nederlandse Gebarentaal, die officieel niet ‘van hen is’, maar van de D/doven, zo stellen de leden van de Dovengemeenschap. Het thema ‘culturele toe-eigening’ wordt hierbij aangehaald. De Gebarengemeenschap aan de andere kant, is blij met het tolken van muziek, omdat zij via de gebarentaal echt een stukje toegankelijkheid ervaren.

Voor muziektolken maakt bovenstaande discussie het werken in de muziek niet makkelijk. Aan de ene kant worden ze veelvuldig door een deel van de D/doven en slechthorenden ingezet om de toegankelijkheid tijdens een muziekevenement te vergroten, terwijl ze aan de andere kant van een andere deel van die groep (via sociale media) veel kritiek krijgen te verduren. Dat is jammer, want zowel de Amerikaanse Signdancer Galloway Gallego als de Nederlandse muziektolken Stolk en De Raaff hebben de ambitie om met hun werk bij horenden bewust-zijn te creëren van gebarentaalgebruik. Hen laten zien dat er een andere manier van ‘muziekbeleving’ bestaat en dat muziek een verbindende factor kan zijn tussen D/doof en horend.

Galloway Gallego vindt zelfs, dat ze, met haar team van Signdancers, een ambassadeursrol op dit gebied mag vervullen, omdat ze ASL-vaardig is en daardoor uitmaakt van de Amerikaanse D/dovengemeenschap.

Signdancers en muziektolken zijn zich ervan bewust, dat het belangrijk is om in alles wat ze doen terug te verwijzen naar hun doelgroep, de D/doven en slechthorenden, die gebruik maken van hun diensten. Ze staan niet ‘te shinen’ voor zichzelf, maar voor hun klanten, zodat zij een zo groot mogelijke toegankelijkheid ervaren bij het muziekevenement dat ze bezoeken. Omdat horende muziektolken zelf ook vaak hinder ondervinden van de onwetendheid van horende mensen in het uitvoeren van hun taak, komen ze er soms niet onderuit om zelf één en ander toelichten bij horende mensen. Bijvoorbeeld om bij een concert binnen te komen, als ze voor dat concert aangevraagd zijn door een D/dove of slechthorende klant. De muziekindustrie is nog lang niet toegankelijk genoeg, getuige het toegangskaartje, dat ze soms nog moeten aanschaffen om überhaupt binnen te komen.

Volgens het VN-verdrag moeten evenementen toegankelijker worden. Ook hier denken de Dovengemeenschap en de Gebarengemeenschap verschillend over de manier waarop dat moet gebeuren. Wanneer festivals als ‘De Parade’ en artiesten of televisieproducties zelf nadenken over toegankelijkheid voor D/doven en slechthorenden en dan vanuit eigen initiatief een tolk NGT inzetten, kunnen ze vanuit de Dovengemeenschap veelal rekenen op een reactie in de trant van “hier hebben D/doven niet om gevraagd”.

Uit het onderzoek blijkt, dat horende mensen geen idee hebben van bovenstaande discussies. Over het algemeen vinden zij het werk dat de muziektolk doet belangrijk en mooi, vinden ze de toegankelijkheid van een evenement een recht en staan zij open voor samenwerking. Hun reacties zijn oprecht en komen over het algemeen voort uit onwetendheid.

Het zou dus mooi zijn als D/doof en horend meer te weten zouden komen over elkaars cultuur en de achtergrond van bepaalde reacties. Het huidige maatschappelijke debat over gelijkheid van minder- en meerderheidsgroepen is ook voor de relatie D/doven en horenden actueel.

Voor er een gelijkwaardige samenwerking tussen D/doof en horend bereikt kan worden, moeten horenden erkennen, dat zij de D/doven jarenlang onderdrukt hebben. Natuurlijk zijn de horenden van nu daar niet persoonlijk verantwoordelijk voor, maar is het een gegeven uit de geschiedenis. De D/doven moeten die erkenning actief aannemen. Pas wanneer de ongelijkheid uit het verleden is uitgesproken en geaccepteerd, kan de volgende stap gemaakt worden en is gelijkwaardig samenwerken mogelijk. In die samenwerking moet wel oog blijven voor de bestaande diversiteit in de Gebarengemeenschap en voor die diversiteit moet respect zijn. Het is nu eenmaal zo dat de muziekbeleving van een plotsdove heel anders kan zijn dan die van een prelinguale D/dove.

Ook is het goed om de diversiteit in de beheersing van de Nederlandse Gebarentaal te blijven benoemen door als tweede taalleerder te erkennen, dat een eerste taalleerder (zogenaamde 'native speaker') een bepaalde natuurlijke vaardigheid heeft die bij veel tweede taalleerders ontbreekt. De tweede taalleerder zou voor het uitbreiden van zijn/haar kennis en vaardigheden te rade moeten gaan bij de eerste taalleerders. Hier tegenover staat dat wanneer de tweede taalleerder NGT op een hoog niveau beheerst, dan moeten eerste taalleerders niet schromen om dat te onderkennen.

Muziek is een laagdrempelige manier om verbinding te zoeken tussen D/doof en horend. Dat kan zijn in het maken ervan of in de beleving ervan. Facebookgroep 'Muziektolkhoort erbij' is een mooi voorbeeld waarin de verbinding tussen D/doof en horend wordt gezocht en gevonden, zo blijkt uit het succes dat de groep heeft.

De initiatieven in de christelijke muziekscene van uit Mozaiek0318, muziektolk Sharon van der Borden en worship-signer Theo Stoop zijn in dit kader ook een vermelding waard.

In een gelijkwaardige samenwerking zou een sarcastische reactie als dit 'Yay, nog meer mensen die aan saviourisme doen! Red de Doven!' op een Facebook bericht (Hagel, 2020) niet meer voor moeten komen. Het bericht, waarin het gaat over twee scholieren, die voor hun profielwerkstuk, vanuit maatschappelijke betrokkenheid een mooi systeem hebben bedacht om muziek om te zetten in een tactiele ervaring, zou ruimte moeten geven aan een open gesprek over intentie en motivatie van beide partijen. In plaats van een anonieme stekende opmerking via sociale media zou het verschil van inzicht besproken moeten worden en/of erkend worden dat deze uitvinding voor de ene D/dove niets toevoegt, terwijl het voor de andere D/dove een uitkomst zou kunnen zijn.

4.3 Limitaties

In paragraaf 3.1.1 is uiteengezet met welke zorgvuldigheid de enquête is opgezet. Ondanks deze zorgvuldigheid, kent het onderzoek toch een aantal limitaties.

Het nadeel van een enquête als onderzoeksinstrument is, dat ik niet dieper door heb kunnen vragen en ik niet geheel in de hand had wie de enquête invult en hoe serieus dat gebeurt.

Vanwege het uitbreken van de Coronacrisis, heb ik minder evenementen kunnen bezoeken dan ik in eerste instantie wilde. Ik had de horende bezoekers van Sencity 2020 en van het christelijke Opwekkingsfestival nog willen bevragen op hun ervaringen met betrekking tot de inzet van een muziektolk.

De samenstelling van respondenten was waarschijnlijk iets meer gevarieerd geweest, wanneer ik die twee andere evenementen had kunnen bezoeken. Nu hebben veel vrouwen en relatief oudere mensen deelgenomen aan de enquête.

De diverse plaatsen waarop een tolk zichtbaar kan zijn, waren nu te weinig vertegenwoordigd in het onderzoek. De bezochte evenementen hadden allemaal een tolk gebarentaal op het podium staan. Dat is wel de meest voorkomende plaats, maar het was mooi geweest als er meer resultaten waren geweest van horende bezoekers die bijvoorbeeld te maken hadden met een muziektolk tussen het publiek.

De overige resultaten komen uit de enquêtes die online zijn ingevuld.

Achteraf zou de vraag over de (noodzakelijkheid van de) introductie van de muziektolk tijdens het muziek-evenement iets breder moeten zijn geweest. In hoeverre vinden horenden dat de moeite/het werk dat de muziektolk doet door horenden ‘beloond’ moeten worden. Gelukkig konden de resultaten van deze vraag wel breder getrokken worden, door de antwoorden, die de respondenten hebben gegeven bij de toelichting van deze vraag.

4.4 Implicaties

Aan de hand van de resultaten van deze scriptie, ...

... kunnen D/dove muziekliefhebbers en Muziektolken het veelgebruikte argument van organisatoren in de muziekindustrie “Een muziektolk tijdens het concert is voor de horende bezoeker een erg storende factor. Mensen worden er door afgeleid en vinden het irritant.”, ontkrachten.

Hierdoor zou het eenvoudiger moeten worden om toegang te krijgen tot het muziek-evenement en het inzetten van een muziektolk aldaar. Daarmee wordt de toegankelijkheid van de maatschappij op dit vlak vergroot.

... hoop ik bij zowel D/dove als horende lezers een bewust-zijn te hebben gecreëerd, dat muziek een prachtig middel kan zijn om verbondenheid te scheppen tussen D/doof en horend, waardoor er ruimte kan komen voor wederzijds begrip en respect.

... hoop ik medewerkers van het Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies te hebben geïnspireerd om het 'muziek tolken' een plaats te geven binnen de opleiding Leraar/Tolk NGT. Dit kan op twee vakgebieden met ieder een verschillend doel.

In het vak Dovenstudies hoop ik dat het thema 'muziekbeleving van D/doven' een vaste plaats krijgt in het lesaanbod. Informatie die verder gaat dan 'Deafpower' en het noemen van bekende dove muzikanten. Informatie die de diversiteit in muziekbeleving in de Gebarengemeenschap laat zien, die het belang van zichtbaarheid van gebarentaal in een ongedwongen situatie op de kaart zet en die de verbinding, die muziek kan geven tussen D/doof en horend, duidelijk maakt.

In de NGT-modules kan het tolken van muziek, net als rijmen en storytelling, een manier zijn om studenten te leren om de Nederlandse taal los te laten en creatief met de gebarentaal te worden. Dit kan bij studenten gebarentaal opleveren die visueller wordt. Bovendien kunnen studenten op die manier al tijdens de opleiding ontdekken of de specialisatie 'muziek tolken' iets voor hen is.

4.5 Conclusie

Deze scriptie vormt een mooi afgerond antwoord op de gestelde onderzoeksvraag *'Wat is de mening van horende bezoekers van een concert, festival of ander muziekevenement over de inzet van een muziektolk/signdancer tijdens het muziekevenement dat zij bezoeken? Welke factoren spelen hierbij een rol?'*

Vanuit dit onderzoek kan uiteraard vervolgonderzoek gedaan worden. Hieronder enkele suggesties:

- Het ontstaan van het tolken van muziek in Nederland zou nader onderzocht kunnen worden.
- Wat is het verschil in visie op het tolken van muziek tussen Doven en doven?
- Hoe kunnen horenden meer geïnformeerd worden over de taal, cultuur en wensen van D/doven?
- Hoe kun je muziek tolken een plaats geven in de opleiding Leraar/Tolk NGT?

Het doen van onderzoek, het lezen van stukken, het bekijken van mooie lezingen en ervaringsverhalen op YouTube hebben mij geïnspireerd om deze scriptie te schrijven. De voorbeelden en mogelijkheden tot samenwerken, zowel in het tolken als in het maken en beleven van muziek, brengen mij bij de titel van deze scriptie, die voor mij alles samenvat:

'Mijn' muziek? 'Jouw' gebaren?
Onze beleving!

LITERATUURLIJST

- Aal, E. (2016). *Religieus geluid voorbij het gehoor: De religieuze beleving van geluid door doven binnen Nederlandse pinkstergemeenten* (Scriptie). Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/338998>
- AJ+. (2018, 27 november). *How do deaf people experience music?* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=dwqSuvFzDdI>
- Amenajari. (z.d.). *De betekenis en praktijk van Audisme*. Geraadpleegd op 28 mei 2020, van <https://nl.amenajari.org/articles/hearing-loss/deafness/the-meaning-and-practice-of-audism.html>
- Bahan, B. (2006). Face-to-Face Tradition in the American Deaf Community: Dynamics of the Teller, the Tale, and the Audience. In H.- Dirksen L. Bauman, J. L. Nelson, & H. M. Rose (Reds.), *Signing the Body Poetic: Essays on American Sign Language Literature* (pp. 21–50). Oakland, California: University Of California Press.
- Beijer, N. (2018). *Unheard of: An exploratory ethnographic research into the musical practice of d/Deaf and hard of hearing people in the Netherlands* (Thesis MA Applied Musicology). Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/368510>
- BNNVARA ACADEMY TV. (2019, 5 december). *ANNELIES // LEVEN MET PLOTSDOOFHEID* [Videobestand]. Geraadpleegd van https://www.youtube.com/watch?time_continue=505&v=9W-IQUA10j4&feature=emb_logo
- Boers-Visker, E. (2020). *Learning to use space: A study into the SL2 acquisition process of adult learners of Sign Language of the Netherlands* (Academisch proefschrift). Amsterdam, Nederland: Lot.
- Bouter, S. (2018, 30 januari). Doven willen dat gebarentaal een officiële taal wordt. *Het Parool*. Geraadpleegd van <https://www.parool.nl>
- Breems, F. (2019). *The signs of music: Hearing perspectives in the musical practices of deaf and hearing sign dancers in the Netherlands* (Thesis). Geraadpleegd van <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/395659>
- ChristenUnie. (2020, 27 mei). *Wetsvoorstel erkenning Nederlandse Gebarentaal klaar voor debat*. Geraadpleegd op 29 mei 2020, van <https://www.christenunie.nl/blog/2020/05/27/Wetsvoorstel-erkenning-Nederlandse-Gebarentaal-klaar-voor-debat>
- Cooper, G. [TEDxTulsaCC]. (2017, 22 mei). *Protecting and Interpreting Deaf Culture* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=io7z5PftOU4>

- Cripps, J. H., Small, A., Rosenblum, E., Supalla, S. J., Whyte, A. K., & Cripps, J. S. (z.d.). *Signed Music and the Deaf Community*. (A. Cruz, Red.). Geraadpleegd van https://www.academia.edu/33661954/SIGNED_MUSIC_AND_THE_DEAF_COMMUNITY_Book_Chapter_
- De Wild, F. (z.d.). *Spraakmaker Nynke Feenstra: "Er zit iets autoritairs in de discussie over inclusiviteit"*. Geraadpleegd op 16 mei 2020, van <https://museumcontact.nl/artikelen/spraakmaker-nynke-feenstra-%E2%80%98er-zit-iets-autoritairs-de-discussie-over-inclusiviteit%E2%80%99>
- DeVault, N. (2019, 30 september). *ASL music interpreters amp up accessibility for the deaf community*. Geraadpleegd op 31 mei 2020, van <https://www.ameridisability.com/post/asl-music-interpreters-amp-up-accessibility-for-deaf-community>
- Dibernardo Jones, J. (2015). Imagined hearing; Music-making in deaf culture. In B. Howe, S. . Jensen-Moulton, N. W. Lerner, & J. N. Straus (Reds.), *The Oxford Handbook of Music and Disability Studies* (pp. 54–72). Oxford, Engeland: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199331444.001.0001>
- Dirksen, H., Bauman, L., & Murray, J. M. (2009). Reframing: From Hearing Loss to Deaf Gain . *Deaf Studies Digital Journal*, 2009(1), 1–10. Geraadpleegd van <https://vawnet.org/material/reframing-hearing-loss-deaf-gain>
- Dovenschap. (z.d.). *Nederlandse Gebarentaal*. Geraadpleegd op 6 juni 2020, van <https://www.dovenschap.nl/over-gebarentaal/>
- Ellcessor, E. (2015). Is there a sign for that? Media, American Sign Language interpretation, and the paradox of visibility. *Perspectives*, 23(4), 586–598. <https://doi.org/10.1080/0907676x.2015.1056814>
- Friedner, M., & Helmreich, S. (2015, 16 april). Sound Studies Meets Deafstudies. *The Senses and Society*, 7(1). Geraadpleegd van <https://www.tandfonline.com>
- Great Big Story. (2017, 5 juli). *How a deaf musician is helping others "see with sound"* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=OdwXPZ4vu-c>
- Hagel, P. (2020, 12 juni). *Sophie en Aimée wilden voor hun profielwerkstuk graag iets bedenken waar de maatschappij mee geholpen was. Ze kwamen met de* [Facebook-reactie]. Geraadpleegd van <https://www.facebook.com/Kentalis/posts/3001346716646173>
- Hoogeveen, D. (2020). Culturele toe-eigening van gebarentaal. *Woord en gebaar*, 40(02–2020), 10–12.
- Howe, B., Jensen-Moulton, S., Lerner, N. W., & Straus, J. N. (2016). *The Oxford Handbook of Music and Disability Studies*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199331444.001.0001>

- Hunter, S. (2015). *Power, Politics and the Emotions: Impossible Governance?*. Geraadpleegd van https://books.google.nl/books?id=8ynLCQAAQBAJ&pg=PA101&lpg=PA101&dq=diversity+feelgood&source=bl&ots=BcQjfwCgEi&sig=ACfU3U1a_OqwhGVrku5hfpO6or8GZRLrmg&hl=nl&sa=X&ved=2ahUKEwjx5sDMI_PpAhUCCuwKHa7GB8IQ6AEwAXoECACQAQ#v=onepage&q=diversity%20feelgood&f=false
- Jihad, A. [TedxYouth@AnnArbor]. (2014, 6 mei). *Cultural Appropriation: Why Your Pocahontas Costume Isn't Okay* [Videobestand]. Geraadpleegd van https://www.youtube.com/watch?time_continue=591&v=zSV7Hi2eYLQ&feature=emb_title
- Klamer, R. (presentator). (2020, 9 juni). Voorbij het Irma-effect [Radioprogramma]. De Nieuws BV. Hilversum, Nederland: BNNVARA.
- Leigh, I. W., Andrews, J. F., & Harris, R. (2016). *Deaf culture: Exploring deaf communities in the United States*. <https://doi.org/10.1097/AUD.0000000000000513>
- Maler, A. (2012). *Songs for Hands: Analyzing Interactions of Sign Language and Music* (Volume 19, Number 1, March 2013 Society for Music Theory). Geraadpleegd van <https://mtosmt.org/issues/mto.13.19.1/mto.13.19.1.maler.html#Beginning>
- Maler, A. (2015). Musical expression among deaf and hearing song signers. In B. Howe, S. Jensen-Moulton, N. W. Lerner, & J. N. Straus (Reds.), *The Oxford Handbook of Music and Disability Studies* (pp. 73–91). Oxford, Engeland: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199331444.001.0001>
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2018). *Rapport VN verdrag Onbeperkt meedoen!: Implementatie VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/documenten/rapporten/2018/06/01/programma-vn-verdrag-onbeperkt-meedoen>
- Muziektolken. (2015). Geraadpleegd op 16 mei 2020, van <https://www.muziektolken.nl>
- Myers, S. S., & Fernandes, J. K. (2009). Deaf Studies: A Critique of the Predominant U.S. Theoretical Direction. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 15(1), 30–49. <https://doi.org/10.1093/deafed/enp017>
- NOS op 3. (2017, 13 mei). “Met een gebarentolk kan ik het Songfestival makkelijker begrijpen”. Geraadpleegd op 5 juni 2020, van <https://nos.nl/op3/artikel/2172966-met-een-gebarentolk-kan-ik-het-songfestival-makkelijker-begrijpen.html>
- Richardson, M. (2018). The Sign Language Interpreted Performance: A Failure of Access Provision for Deaf Spectators. *Theatre Topics*, 28(1), 63–74. <https://doi.org/10.1353/tt.2018.0009>

- Rijksoverheid. (2018). *Programma VN-verdrag Onbeperkt meedoen! Implementatie VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/documenten/rapporten/2018/06/01/programma-vn-verdrag-onbeperkt-meedoen>
- Schermer, T., Fortgens, C., Harder, R., & de Nobel, E. (1991). *De Nederlandse gebarentaal*. Twello, Nederland: Van Tricht.
- Stichting Hoormij. (z.d.). *Mate van gehoorverlies*. Geraadpleegd op 24 mei 2020, van <https://www.hoorwijzer.nl/gehoor/mate-van-gehoorverlies/>
- Stichting RTGS. (2014 maart). *Zoek een gekwalificeerde tolk gebarentaal en schrijftolken in het openbare register van RTGS*. Geraadpleegd op 2 januari 2020, van <https://www.stichtingrtgs.nl/Portals/0/Downloads/1403-Beroepscode-2014.pdf>
- Stokoe, W. C. (2005). Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10(1), 3–37. <https://doi.org/10.1093/deafed/eni001>
- Stokoe, W.C. (1960). Sign language structure: an outline of the visual communication system of the American Deaf. In: *Studies in Linguistics, Occasional papers 8* (rev. 1978, Linstock Press), University of Buffalo.
- Sun Kim, C. [TED]. (2015, 19 november). *The enchanting music of sign language* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=2Euof4PnjDk>
- TEDMED. (2018, 13 december). *How sign language can bring music to life* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=dkfCD7c2HcQ>
- Ten Brinke, J. (presentator). (2020, 17 mei). Sharon van der Borden en Theo Stoop [TVprogramma]. Nederland Zingt Dichtbij. Veenendaal, Nederland: EO.
- Tingler, V. (2020, 30 maart). *Bison Fight Song 2020* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=w71bqcoyBgw>
- Tolkcontact. (2020). *Tolkuren aanvragen*. Geraadpleegd op 15 mei 2020, van <https://www.tolkcontact.nl/tolkvoorziening/tolkuren-aanvragen>
- Torrence, S. J. (2014, 21 september). *On the Ethics of “My” Art*. Geraadpleegd op 17 mei 2020, van <https://www.stephentorrence.com/blog/on-the-ethics-of-my-art/>
- Van Dale (Red.). (z.d.). Meme. In *Van Dale*. Geraadpleegd van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/meme#.Xuly3UUzY2w>

- Van Haeren, M. (2019 december). Van cultureel divers naar inclusief: Cultuur van en voor iedereen. *De Staat van Cultuur 4 Cultuurindex Nederland, 2019*. Geraadpleegd van <https://www.boekman.nl>
- van Noppen, K. (2019). *Code Diversiteit & Inclusie*. Geraadpleegd op 17 mei 2020, van https://assets.codedi.nl/app/uploads/2019/11/Code-Diversiteit-Inclusie_DEF1.pdf
- Van Veen, P. (2012). *Verhaal halen bij doven: Een geschiedenis* (eerste druk). Deventer, Nederland: Van Tricht.
- Venderbosch, M. (2020, 6 april). Het 'Irma-effect': Utrechtse opleiding tot gebarentolk verwacht veel meer aanmeldingen. *AD*. Geraadpleegd van <https://www.ad.nl>
- VNG. (z.d.). *Wetgeving Passend onderwijs*. Geraadpleegd op 27 mei 2020, van <https://vng.nl/artikelen/wetgeving-passend-onderwijs>
- Vox. (2017, 27 maart). *How sign language innovators are bringing music to the deaf* [Videobestand]. Geraadpleegd van https://www.youtube.com/watch?v=EuD2iNVMS_4
- Wattel, R. [TedxAmsterdamWomen]. (2018, 18 december). *Bridging the gap between the deaf and hearing community* [Videobestand]. Geraadpleegd van <https://www.youtube.com/watch?v=gxxMXhqgARI>
- Whitworth, E. (2016, 1 november). *Appropriate Method for Appropriation*. Geraadpleegd van <https://impactmind.com/appropriate-method-for-appropriation/>

BIJLAGE 1 – Enquête

Inzet van muziektolken tijdens een concert/muziekevenement i.v.m. de toegankelijkheid voor Doven en Slechthorenden - Wat is de mening van horenden?

De online enquête is gemaakt en verspreid via Google Forms. Hieronder de 'papieren' versie.

U bent horend en u bent vandaag bij een concert (geweest), dat door middel van de inzet van een muziektolk toegankelijk is gemaakt voor dove en slechthorende mensen.

Deze enquête is het onderzoeksdeel van mijn scriptie voor de opleiding Tolk Nederlandse Gebarentaal in samenwerking met 'Muziektolkhoorterbij'.

Ik ben benieuwd naar de mening en ervaringen van horende bezoekers van concerten en muziekevenementen waarbij een muziektolk is ingezet.

Met uw input kan ik aanbevelingen doen aan de organisatoren van concerten en muziekevenementen. Het invullen kost u ca. 5 minuten.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking! Sandra Groen, student Tolk NGT.

Geslacht 0 man
 0 vrouw
 0 zeg ik liever niet

Leeftijd 0 onder de 20
 0 tussen 20 en 30 jaar
 0 tussen 30 en 40 jaar
 0 tussen 40 en 50 jaar
 0 boven de 50 jaar

De naam van het concert/de artiest/het muziekevenement:

Datum van het concert/muziekevenement:

Waar was de muziektolk zichtbaar? (een combinatie kan ook)

0 op het podium – aan de zijkant
0 op het podium – naast de artiest
0 voor het podium – tussen dranghekken en podium
0 op een apart podium
0 tussen de bezoekers
0 zichtbaar op een scherm – beeldvullend
0 zichtbaar op een scherm – in een 'postzegel' in het beeld

Was u ervan op de hoogte dat er een muziektolk ingezet zou worden om het concert/evenement toegankelijk te maken?

0 ja
0 nee

Zou u het prettiger vinden om van te voren te weten dat het concert/muziekevenement getolkt wordt door een muziektolk?

0 ja
0 nee
0 maakt me niet uit

Werd de muziektolk aan het begin van het concert/muziekevenement geïntroduceerd?

- ☐ ja
- ☐ nee

Vind u dat de muziektolk aan het begin van het concert/muziekevenement geïntroduceerd zou moeten worden?

- ☐ ja
- ☐ nee
- ☐ maakt me niet uit

Waarom vindt u dat wel/niet?

Stel: u weet van te voren, dat er bij het concert/muziekevenement dat u wil bezoeken, een muziektolk aanwezig is. Beïnvloedt dat uw keuze om wel/niet naar dat concert/muziekevenement te gaan?

- ☐ ja
- ☐ nee

Kunt u uitleggen waarom dit uw keuze wel/niet beïnvloedt?

Ervaart u de aanwezigheid van een muziektolk als storend voor uw eigen beleving van de muziek?

- ☐ ja
- ☐ nee

Kunt u uitleggen waarom u dit wel/niet als storend ervaart?

Heeft de aanwezigheid van een muziektolk voor u toegevoegde waarde?

- ☐ ja
- ☐ nee

Kunt u uitleggen waarom dit voor u wel/geen toegevoegde waarde heeft?

Als u een muziektolk aan het werk ziet, kan dat bij u een emotie oproepen. Welke emotie zou dat bij u zijn?

- ☐ dat roept geen specifieke emotie bij mij op
- ☐ bewondering
- ☐ medelijden
- ☐ schaamte
- ☐ respect
- ☐ afschuw
- ☐ lachwekkend
- ☐ anders, namelijk

Kunt u uitleggen waarom u voor deze emotie gekozen heeft?

Als organisaties ervoor kiezen om meer concerten/muziekevenementen middels een muziektolk toegankelijk te maken voor doven en slechthorenden, welke fysieke plaats zouden zij de muziektolk volgens u moeten geven? (u mag meerdere opties aankruisen)

- ☐ op het podium – aan de zijkant
- ☐ op het podium – naast de artiest
- ☐ voor het podium – tussen de dranghekken en het podium
- ☐ op een apart podium
- ☐ tussen de bezoekers
- ☐ zichtbaar op een scherm – beeldvullend
- ☐ zichtbaar op een scherm – in een ‘postzegel’ in het beeld

In hoeverre moeten concerten/muziekevenementen volgens u toegankelijk gemaakt worden voor doven en slechthorenden?

Concerten/muziekevenementen:

- ☐ zouden voor hen altijd toegankelijk gemaakt moeten worden
- ☐ zouden toegankelijk gemaakt moeten worden wanneer zij hier zelf om vragen
- ☐ hoeven voor hen niet toegankelijk gemaakt te worden

Het inzetten van een muziektolk brengt uiteraard kosten met zich mee. Wie zou dat moeten betalen?

- ☐ de organisatie van het concert/muziekevenement
- ☐ de doven en slechthorenden zelf
- ☐ de bezoekers via de prijs van het ticket

Momenteel regelen doven en slechthorenden zelf vaak een muziektolk voor een concert/muziekevenement. Om de kosten hiervan te dekken, zetten zij eigen tolkuren in. Vindt u dat terecht?

- ☐ ja
- ☐ nee

Waarom vind u dat wel/niet terecht?

Als doven en slechthorenden een muziektolk meenemen naar een concert, moet er vaak ook een ticket gekocht worden voor de muziektolk. Vindt u dat terecht?

- ☐ ja
- ☐ nee

Waarom vind u dat wel/niet terecht?

Kent u zelf dove mensen? (familie, vrienden, werk)

- ☐ ja
- ☐ nee

Weet u waarom sommige doven en slechthorenden graag naar concerten/muziekevenementen gaan?

- ☐ ja
- ☐ nee

Zo ja, kunt u hierover opschrijven wat u hierover weet?

Hebt u iets gemist in deze enquête? Wilt u nog iets kwijt over dit onderwerp?

Dat kan hier:

Nogmaals hartelijk dank voor het invullen van de enquête!